

Tidigast fräsegård, därpå överfört till arv och eget, senare kronohemman (stom) under prästgården i Sunne, sist friköpt under kronoskatte.
Innehåller i senmedeltid två hemmanshälfter en sydlig, en nordlig.
Denna klyvs senare i tre egendomar om vardera 1/3 mtl, därefter i fyra om vardera 1/4 mtl. Alla fyra rejält bebyggda, gården "där Öst" utlagd sedan omkr. 1880.
När tre nybildade pastorat på 1880-talet uppstod i Nedre Fryksdalen, anslogs "där Nol" till Gräsmark, "där Sy" till Östra Ämtervik, som snart säljer gården till privat ägare, samt "där Väst" som tillfaller V Ämterviks församling.
Denna hemmansdel flyttades ut ur byn och kom efter läget att än i dag kallas "Söderby".
"där Sy" avyttrades sålunda på 1880-talet medan de båda andra pastoraten, Gräsmark resp. Västra Ämtervik, länge behöll sin 2/3 mtl krono som arrendegårdar.
Hela By samlades under jordnaturen skatte först i 1900-talets senare hälft under familjen Tage Borgströms ägandeskap.

By utgör sedan 1500-talet två hemmanshälfter, en nordlig, "där Nol" kallad, en sydlig, "där Sy". Dessa bebyggda egendomar innehas på 1620-30 talet av två bönder, möjligen bröder, varav Elof Nilsson "där Sy" och Olof Nilsson "där Nol".
Omkring 1600-20 omnämns under By en fjärdningsman Nils Jonsson.
En längd 1613 upptar 5 personer: Nils, dtr, måg, dräng, piga.
Nils' måg torde ha hetat Olof Björnsson.
Om de antagna bröderna Elof "där Sy" resp. Olof "där Nol", möjligen varit söner till nyssnämde Nils Jonsson kan ej ledas i bevis. Klart är dock att Elof o Olof samtidigt varit samtida huvudbrukare på varsin hemmanshälf. Nämnda Olof Björnsson (från S Ås ?) bör ha varit född ca 1580 och finns i By t.ex. 1627, betecknas 1630 som "vtgamel" och 1641 som gammal.

By - 1, kr 2/3, sk 1/3, 1460

Geometrisk avmätning 1646

Storskifte av s.k. Mårbackaskogen 1800

Ägare

- Lars Olsson f1743	1/4
- Nils Arvidsson f1750	1/4
- Lars Nilsson	1/4
- Nils Olsson	1/4

Arealavmätning 1801

Laga skifte 1803

1890 bodde det 61 personer i By

Innehåll

Hemmanet By dec 2024 Leif Östlund leos@telia.com	1
Gårdar	3
där Nol / Nordby	3
där Sy	6
där Öst	8
Söderby / där Väst	10
Vallby/Noler Mösbacken	12
Torp	13
Backtôrpe	13
Bärj	13
Boställ	13
Myra (Myrlôcka)	13
Bettystôga, när Gunnman	14
när Krösa	14
Vägvisårn	14
Övrigt	16
Handlare	16
Kattberget	16
Kiosk	16
Melanoz	16
Östanby skola	16
Fastighetsnr	18
Historisk karta 1895	20
Artikel från Östemtingen nr 16, 1975	24
Artikel från Östemtingen nr 15, 1974	29
Bettystôga	31
Bettystôga, info.skylt	38
Domboksutdrag	41
Bilagor	47
Om BY 1	47
Om By 2	47
Om By Boställ	47
Om By Bärj	47
Om By Myra	47

Gårdar

där Nol / Nordby

Norra hemmansdelen, 1/2 mtl, sedan "där Öst" tillkommit 1/3 mtl och sist 1/4 mtl när "där Väst" bebyggts.

Gräsmarks nybildade pastorat övertog "dr Nol" (även "på Jaal"), när "där Väst" senare utflyttat och kallat Söderby. Kläckårn, Nolby 1878)

Manbyggnaden är en typisk perstuga i Ö-V med ingång mot S.

V:a delen äldst timrad på 1600-talet, lillstuga uppförd 1770.

By 1:4, Östra Ämtervik: 84 ha, 13
åker, 71 skog m.m. Tax. 157.200 (64.500
92.700). Förvärvat 1878. Manbyggn.
trä, 1911, 4 rum, 1 kök, 1 hall. Rest
1954. El, v, avl, cv. Stall o. ladug., trä
1949, för 1 häst, 8 nötkr. o. 2 svin.]
traktor. Arr. Axel Andersson. Äg
pastoratet.

Ägare

Nils Jonsson f ca 1565, omnämns 1610,1613, fjärdningsman,
Längden 1613 upptar 5 personer: Nils, dotter, måg, dräng, piga.

Nils måg har antagits identisk med nedanstående Olof Björsson.

I mantalet 1628 förekommer under By bl.a. länsmannen dock
utan uppgivet namn. Möjligen avses Nils Jonsson, som dock aldrig
torde ha varit annat än fjärdningsman.

Olof Björsson f ca 1580 har antagits som måg till Nils Jonsson ovan.

Olof betecknas 1630 som "vtgamell" och 1641 som gammal.

En Olof i By utan patronymikon är känd ur längder 1627-35 liksom
åren därefter. Problemet är att kunna avgöra mellan vilka år

Olof B resp Olof N nedan sitter som gårdsbrukare i By.

Båda har samma förnamn men tillgängliga, aktuella kamerala
längder uppger inga efternamn.

Tidpunkten då Olof B efterträds av Olof N förblir därför okänt.

Olof Nilsson f ca 1595, troligen en son till Nils Jonsson och därmed
en bror till Elof Nilsson, Olof i mtl 1627-46

Barn: Nils Olofsson, gift i S Ås, d17090402

Sven Olofsson f ca 1600, övertog gården

Jon Olofsson

Olof har att erlægga följande belopp enligt angivna års boskaps- och
utsädeslängder.

1628 5:26 1/2

1629 5: 5

1632 4:20,18

1633 4:22 1/2
1634 2: 4

Elof Nilsson f ca 1590

Elof som brukar halva hemmanet i nära 30 års tid, har dotter och måg enligt mantalet 1648-53 och son, sonhustru och dotter åren 1654, 55. Han nämns i skilda källor redan från 1626.

Sven Olofsson, se ovan, i mtl 1641-45 samt 1647-72, knekt 1649
g1627

Son o sonhustru enl mtl 1650-55 samt 1668

Måg o dotter enl mtl 1656-57 (måg trol Bengt Olofsson "där Öst" i By.

Jon Olsson f ca 1648 i S Ås, i mtl i By 1673 – 1703, d17281103, 100 år ?
g ca 1671 m Margit Nilsd. f ca 1651, trol dotter till Nils O ovan, d17270103, 76 år

Makarna innehar t ex 1689, 1/3 mtl = där Nol,
har son o sonhustru ännu 1703, har 1702-04 ytterligare en son resp en dotter
De har 1689-92 även pigan Anna.

Barn:Sven Jonsson f ca 1674, bröderna övertog gården tillsammans
Jon Jonsson f ca 1673, " " " "

Sven Jonsson, se ovan, i mtl 1696-98 o 1704-18
g ca 1694 m

Barn:Per Svensson f1698, i mtl 1718-20, d17210714, 23 år
Dotter, i mtl 1718
Nils Svensson, kom att överta gården

Jon Jonsson, se ovan, i mtl 1715-18
g ca 1694 m

Barn:Marit Jonsdotter f1694, d17191103, 25 år
Måns Jonsson f1697, övertog gården
Briia Jonsdotter f1699, övertog efter brodern Måns
Olof Jonsson f1707, övertog gården efter system Britta
Nils Jonsson f1714, d17141101, 6 vkr

Måns Jonsson, se ovan, i mtl 1722
g17220328 m Kerstin Björnsdotter

Nils Svensson, se ovan, i mtl 1723-29
har sambruk med Britta Jonsdotter, se ovan

Olof Jonsson, se ovan, i mtl 1730-5x
g17310106 m Marit Pålsdotter

Barn:Katarina Olsdotter f ca 1731, g17491228 m Arvid Olofsson, se nedan
Jon Olofsson f1735, d17350401, 4 vkr
Margareta Olofsdotter f17460116

Arvid Olofsson, se ovan
g m Katarina Olsdotter

Barn:Nils, se nedan

Nils Arvidsson f ca 1750, i mtl 1785-1801, d1821
g m Maria Nilsdotter f17520224 "där Sör" i Rud

Barn:Nils Nilsson f17800915 i By, övertar gården

Åbonde Nils Nilsson, se ovan, i mtl 1825, 1833
g 180 m Britta Svensdotter f17850407 i VÄ

Åbonde gamle Lars Olsson f18030512 i Svenserud, i mtl 1847, 1852
g 183 m Kajsa Nilsson f18070501 i By,
Barn:Nils Larsson f18321020 i By
Britta Kajsa Larsson f18361001 i By
Olle Larsson f18401021 i By

1856-95

Arrendator Klockaren o Skolläraren

Nils Olsson Melanoz f18200413 i By Säljvål, d1912, 92 år
g18450822 m Katarina Nilsson f18211204 där Nol i Bonäs, d19080502

1849-55 bor fam på Herrgårn i Östmansby

Brandförsäkringsbrev tecknat 1860 av Melanoz omfattar
byggnader värda 4700 rdr rmt och lösören 1500 rdr rmt.

Barn:Ida Wilhelmina f18461024, död 1908, småskolelärarinna

Fredrika Kristina f18490917, d1877

Sofia Aurora f18520912, d1931 gm Lars Olsson i V-rud, lärarinna bl a i Bonäs, Skacksjö

Maria Ulrika f18551112, död 1931 Hushållerska, bodde i Sunne sen Visterud

Nils Arvid f18590605, fick barn 1884, 1890

ogift, hade o ä barn, historier om hans eskapader med "Krösa" vid Kattberget"

Anna Katarina f18630326

Oskar Alfred f18650424, f1865 död 1926 adjunkt i Falun g m Florence Johnsson England

Johan Nilsson f1862, o ä son till Melanoz

utom äktenskapet pigan (ett barnbarn heter Bertil Nilsson har skänkt saker till Hbf)

Redan 1837, som 17-åring var han skollärare för ambulerande skolan, 6 veckor, på
Myrbråten i Fölsvik.

Ännu 1865 innan skolhuset i Fölsvik var byggt höll han ambulerande skolan ex gammelstôga i
Systa i Östmansby.

1859 begärdes Melanoz i personlig konkurs (och de hade auktion på lösöret 1871 i By).

Se artikel om Nils Melanoz i Östemtingen 1970-nr 8, 2004-nr45.

Det tagna namnet Melanoz lär betyda Svartengren på hebreiska.

Arrendator Nils Gustav Olsson f19030830

Arrendator Axel Andersson f18961203

g 192 m Hilma Elisabet Westlund f19000916

Arrendator Johan Nilsson f1862, han var oäkta son till Melanoz,
modern var hans piga.

Barn:Gunnar Nilsson f1909, slöjdlärare i Karlstad

Bertil Nilsson

Familjen flyttade till Karlstad

där Sy

Ägare 1627 – 55

Elof Nilsson f ca 1584, d ca 1659, hustru okänd

Barn:Jon Elofsson f ca 1611, i mtl 1630-31 som dräng, utsk som knekt 1631

Dotter o måg i mtl 1648-53

Dotter i mtl 1654-55

Son o sonhustru i mtl 1654-55

1656-77

Jon Eloofsson i mtl 1656-77, blind 1676, d17070917, 96 år

g ca 1640 m NN, hon anges blind 1677

Barn:N Jonsdotter f ca 1641, se nedan

Marit Jonsdotter f ca 1649 i mtl 1669-77

1677-78

Jon Eriksson i mtl 1677-78

g m N Jonsdotter, se ovan

1679-92

Isak Olofsson f ca 1644 i S Ås i mtl 1679-92, äger 1/3 mtl

g ca 1668 m Marit Jonsdotter, se ovan, i mtl ännu 1696, d17200303, 70 år

Barn:Britta Isaksdotter f ca 1668, d17350225, 66 år

Ingeborg " f ca 1670, se nedan

Jöns Isaksson f ca 1688, d17150303, 26 år

Nils Isaksson f ca 1683, g 1719 m Ingeborg Isaksdotter f ca 1697, se nedan

Karin Isaksdotter f ca 1695 g 17191101 m

1690-96

Per Sonesson f ca 1660, d17350329, 75 år

g ca 1690 m Ingeborg Isaksdotter, se ovan

Anm: Ingeborg Isakdotter var gift med Nils Svensson f1675 i Bössviken och fick där 6 barn 1703-21, så det ovanstående är fel.

1697-1710

Sven Persson f ca 1670

g ca 1695 m Britta

1711-1740

Nämndemannen (1731-40) Nils Isaksson d17410120 i By, 57 år

g 17191101 m Ingeborg Elofsdotter f ca 1697, i mtl 1741-42, hon gifter om sig, se nedan

Barn:Nilsson f1720 i mtl 1742-5x

Nilsson f1741 i mtl 1742-5x

Karin Nilsson f172x g17501104 m

1744-175x

Jöns Pålsson f1710 i mtl 1744-5x

g17421117 m änkan Ingeborg Elofsdotter, se ovan

1767

Olof ?sson

1785-1801

Nils Olsson

g 17xx m

Barn:Katarina Nilsson f17790702 i By, se nedan

1815

Åbonde Måns Nilsson

g180x m Katarina Nilsson, se onan o nedan

Barn:Olof Månsson f18071202

Katarina Månsson f18060327, se nedan

1825-35

Åbonde Jöns Larsson f17860306, d18370518 i By
g181x m änkan Katarina Nilsson, se ovan
Barn:Lars Jönsson f18180206 i By
Kajsa Jönsson f18201029 i By
Nils Jönsson f18231106 i By

1847-52

Åbonde Nils Olsson f18050713 i Bogerud
g183x m Katarina Nilsson, se ovan
Barn:Maria Nilsson f18341125 i By
Katarina Nilsson f18360916 i By
Olof Nilsson f18390315 i By

Vid pastoratsdelningen på 1880-talet tillföll "där Sy" Östra Ämterviks nybildade pastorat.

1/3 mtl, 320 öre (Östra Ämterviks pastorats del)

1882- Fam. inflyttade från Backtôrpe, då 1/3 mtl

Arrendator Per Persson Backman (d.ä.) f18291117 i Backtôrpe under By (torpet låg i skogsåsen öster om Södra Mårbacka.

g18531226 m Marit Svensdotter f18290831 i Sunne, d18851012 i By

Barn:Sven Johan Backman f18540616 i Backtôrpe, bor i Västmyr

g m Katarina Olsson f18530930 i Stavik, d18900405

Per Backman (d.y.) f18590324 i Backtôrpe

g18920418 m Britta Kristina Persdotter f18570630 i Sandviken ÖÄ.

De tar 1892 över gården "på Jaal" i Högberg

Maria Backman f18620208 i Backtôrpe, har oä sonen Viktor f18890305

Olof Backman f18690412 i Backtôrpe

1902 köpte Jonas Mattsson 2:5 av Per Backman

1913 sålde Jonas 2:5 till P E Asker

1907 2:4 genom köp av Per Backman

Arrendator Gustav Hjelm f18 (sen Bertil Hjelm f19160602)

Arrendator Nils Nordqvist f18761207 i N Ny

g m Maria Jonsson Lövgren f1878

1929-

Ägare Karl Abel Gullström f18910128, (för: Nils Gullström g m Karolina)

g m Ellen Maria Larsson f19020607 (dotter till "Slom-Lars")

Barn:Ella Linnea Gullström f1921

Ethel Gullström f1925

Odd

Tage Borgström

1974 innebrändes 10 djur när ladugården brann.

där Öst

Gården tillkom ca 1660, från början 1/3 mtl, senare 1/4 mtl.

By innehåller ursprungligen en nordlig hemmanshälfte, "där Nol" kallad, och en sydlig hemmansdel, "där Sy", bebyggda med varsin gård.

Så småningom uppstår en ny i öster belägen gård, "där Öst" och senare även en västligare "där Väst".

Mantalet hade därmed kluvits i fyra delar om vardera 1/4.

"där Väst", som kom att tillhöra V:a Ämterviks pastorat, blev i slutet av 1800-talet utflyttat längre åt söder och kallades då och senare "Söderby".

Vid denna tid lades "där Öst" ut.

Den antagne första ägaren till "där Öst" är

Bengt Olofsson f ca 1630

Han övertar ca 1660 1/3 mtl, med i mtl 1658-87, d ca 1690.

Barn: Olof Bengtsson f ca 1658, övertog gården

Lars Bengtsson f ca 1660, gift i Prästbol

Nils Bengtsson f ca 1662, i mtl i By 1688-90 men ej 91

Olof Bengtsson, se ovan, i mtl 1687-1711, har 1/3 mtl, d17430427

Barn: Nils Olsson f ca 1683, övertog gården

Jon Olsson f ca 1686 g ca 1712 m Karin Nilsson

(de har dottern Katarina Jonsd f17341207)

Bengt Olsson f ca 1699, han tar över gården Nysta i S Ås, d där 17821228

g17291228 m Margareta Jonsdotter i Nysta f17071106, d17381104

Barn: Olof Bengtsson f17300917 g m Kerstin Bengtsdotter f17260720

Marit Bengtsdotter f17340321 g m Nils Arvidsson i Skacksjö

Nils Olsson, se ovan, i mtl 1711-39

g ca 1706 m Gertrud Halvardsdotter f ca i "Norstôga" i Högberg, i mtl 1740-45

Barn: Kerstin Nilsson f ca 1708

g 17330620 m Jon Olsson i Prästbol

Karin Nilsson f17111124, d17150108, 3 år

Karin Nilsson f17150320

Margareta Nilsson f17200222

g17391108 m Olof Nilsson f1714, d1799, från S Mårbacka, övertar gården

Olof Nilsson f ca 1728

g17540603 m Kerstin Månsdotter i Bäckbron VÄ

Olof Nilsson f17141206 i S Mårbacka, i mtl 1740-67, d1799

g m Margareta Nilsson, se ovan

(Olofr föräldrar: Nils Larsson i Hån Sunne o Annika Bryntesdotter från S Mårbacka)

Barn: Annika Olsdotter f17400120

Lars Olsson f17430108, övertar gården

Olof Olsson f17470201

Maria Olsdotter f17491019 g m Lars O där Väst i Prästbol

Jöns Olsson Morén f17550716

Katarina Olsdotter f17580705, d18270725

g1 m nämndemannen Nils Nilsson f1754 i S Ås

(föräldrar: Nils Nilsson f1715 o Kerstin Jonsdotter f1721 i Svenserud

g2 m Pr Håkansson f1766

Klockaren Lars Olsson, se ovan, i mtl 1770-92, brukar 6/24 i By samt 5/24 i Västgård, d1814

g17671226 m Kerstin Nilsson f17440906 i Rud

Barn: Maria Larsdotter f17681118, övertar gården

Kerstin Larsdotter f1771, d1774

Erik Larsson f177x, d17811227

Margit Larsdotter f1774, d1774

Kerstin Larsdotter f1775

Nils Larsson f17780731

Vice klockare Bengt Månsson f ca 1765 trol i Grava VÄ, brukar 3/24 i Väsgård 1801
g17891129 i ÖÄ m Maria Larsdotter, se ovan, nämns "Rothjon på byn" 1836-40
Barn:Margareta Bengtsdotter f17941124 där Öst, övertar gården

ägare minst 1825-33

Åbonde klockaren Olof Månsson f17940228 där Fram i S Ås
g1815 m Margareta Bengtsdotter, se ovan
Barn:Lars Olsson f18161103 i By, övertar gården
Magnus Olsson f18181225, övertar gården efter brodern Lars
Kerstin Olsdotter f18240731
Olof Olsson f18270310
Maria Olsdotter f18320307
Nils Olsson f18351002

ägde minst 1847 - 1852

Yngre Lars Olsson, se ovan, innehar 1/4 mtl, d1854
g1840 m Kajsa Nilsson f18090204 i S Ås, (för.: Nils Olsson o Katarina Nilsson)

Magnus Olsson Österholm, se ovan

g18500624 m Anna Maria Andersdotter f1834060 i Dalen ÖÄ, var 16 år vid giftet
Magnus arrenderar "där Öst" ännu ca 1883, sen "inhyser" tills fam. utvan. 1889 t USA
Brandförsäkringsbrev nr 462 från 1870 tecknat av Magnus O omfattar
10 byggnader värde 3670 rdr rmt och lösöre värt 3300 rdr rmt.

Barn:Albin Nikolaus Österholm f18711208
Karl Wilhelm Österholm f18730911

URKLIPP FRÅN HEMMANET DALEN

1860-69 (drängen Magnus inflyttad från Stavik 1850 till 58 öre)
Magnus Olsson Österholm, f1818-12-25 d Öst i By bonde/H.äg och hu
Anna Maria Andersdotter Lustig f1834-06-06 i Dalen, gifta 1850, †1900-09-11 i Chicago.

Barn:

1851 dottern Matilda, †1897 i Amerika
1853 Anna Kristina (Dalen), †1900 i Amerika
1855 August (Familjen bodde även då i Dalen som H äg), †1857
1857 Karolina, †1935 i Amerika
1859 Oskar, †1947 i Amerika
1861 Johanna, †1929 i Amerika
1863 Amanda f1863-06-22, †1933 i Stholm, g m Nils Magnus Bäcklund
1866 Emma † i Sthlm
1869 Emanuel, †1922
1871 Albin f1871 †1945 i Amerika
1873 Karl †1926 i Amerika

Magnus ägde både Ånga och Dam där han bodde 1850-66 då han sålde Dam till Lars B.
1851 ersatte Magnus O Jon Olsson i Bössviken som brandrotemästare.
Familjen flyttade till där Öst i By i ÖÄ 1869. Flyttar sen 1889 till Amerika där han snart avlider 1890.

Byggnaden "där Öst" var en envånings parstuga i ö-v med ingång åt söder.
Den stod ca 200 m NO om nuvarande boningshus på gården "där Sy".
Stugan "där Öst" var belägen söder om och rätt nära byvägen framåt mot Arvidstorp.
På forna tomten "där Öst" kvarstod länge ett gammalt körsbärsträd.

Söderby / där Väst

By 3:2

Denna gård, troligen bebyggd på 1760-talet, låg västligast och var den sist utbrutna egendomen av fyra, som låg samlade uppe på landhöjden.

Efter läget blev den kallad "där Väst".

Dess mantal utgjorde 1/4, men sedan "där Öst" lagts ut 1/3.

Hemmansdelen överfördes till Västra Ämterviks pastorat och flyttades ut åt söder.

Gården har därefter och än kallats Söderby.

Manbyggnaden tycks ha utgjort en parstuga i en våning, en stil som kunde spåras även efter utflyttningen. Huset stod dock då – och än – i väderstrecken norr – söder med huvudingång åt väster.

By 3:2, Söderby, Östra Ämtervik: 51
ha, 20 åker, 31 skog m.m. Tax. 60.800
(44.500, 16.300). Förvärvat 1954. Man-
byggn., trä, omkr. 1870, 6 rum, 1 kök,
2 hallar. Rest. 1942. El, v, avl, cv, vv,
wc, badr. Ladug., trä, 1920, för 50 svin.
Maskinhall, sten, 1945, för 1 traktor o.
1 skördetröska. Äg. lantbr. Olof o. Anna
Olsson.

Ägare

Lars Nilsson, i mtl från 1780-talet och ännu 1810

Barn:Nils, övertar gården

Anna

Åbonde Nils Larsson f17831130, i mtl 1825, 33

Barn:Nils Nilsson 18070803, flyttade till Karlstad 1837

Maria Nilsson f18140112, övertog gården

Katarina Nilsson f18160219

Olof Nilsson f18190609

Lars Nilsson f18230210

Per Nilsson f18260402

Åbonde Nils Persson f17970919 i Älvbäck, i mtl 1847, 1852

g m Maria Nilsson, se ovan

Barn:Katarina Nilsson f18380329, d18380525

Britta Kajsa Nilsson f18391007

1/3 mtl, 320 öre (Västra Ämterviks 1/3)

Arrendator Nils Lundin f18330417 i Grums

g18680619 m Matilda Karolina Tunberg f18390225 i N Ny, d18910320

Brandförsäkringsbrev tecknat av Nils 1885.

Barn: Maria Lovisa ("Visen") f1869

Selma Emilia f1875

Anna Matilda f1877
Anders Natanael f1879

Arrendator Per Sundgren

Johan Vestlund f18851208 i Fölsvik
g m Rinna född Näsman i Gräsmark

Lars Jonsson ("Slom-Lars") f18700624

Josef Danielsson f1900
g m Ingeborg
Inga barn

Wilhelm Olsson

Vallby/Noler Mösbacken

By 2:10, Vallby, box 5, Östra Ämtervik: 3 ha, 2 åker, 1 skog m.m. Tax. 16.200 (15.600, 600). Förvärvat 1945. Manbyggn., trä, 1947. 2 rum, 1 kök, 2 hallar. Rest. 1961. El, v, avl, cv, vv, wc, badr. Äg. möbelsnickare Ragnar o. Helfrid Eriksson; barn: Ulla, Roland, Lars-Göran.

Ev bodde "Krös" (Karin) här.

Torp

Backtôrpe

Torpet låg i skogsåsen öster om Södra Mårbacka.

Bärj

Torpet låg i By – Säljvålen ca 80 m nord-ost om granntorpet Myra.

Ett försäkringsbrev från 1870 undertecknat av Kajsa Bengtsdotter f18060109, änka 18620512, d18890119, 83 år omfattar 4 timrade byggnader (stuga, lada, fähus jordkällare).

Försäkringsvärde 210 rdr rmt.

Försäkring lösöre (gröda, kreatur, redskap, husgeråd) 250 rdr rmt.

Senast bebott av Johan Friberg o Anna Lysén.

De hade på det lilla torpet häst, kor, får, gris och höns.

Familjen flyttade i början av 1900-talet till Västgårds-Bostället,

som då saknade byggnader och de låter då montera ner huset o uthusen och flytta med dessa.

Boställ

Soldattorp, beläget i By- Säljvålen.

1836-40

Soldat nr 16 vid Lifcompaniet

Nils Olsson Byman f18040803 i VÄ, d18631223

g m Johanna Lundell f18020803 i Sunne

Barn: Jan Nilsson f18320815

Lars Nilsson f18350113

Kajsa Maria Nilsd f18380430

Ett brandförsäkringsbrev från 1871 innehåller

- Stuga, en våning med gång, kök o kammare
längd 28 fot, bredd 19, höjd 14.
- Loge med två lador
- Ladugård
- Foderbod
- Matbod

Försäkringsvärde byggnader 630 rdr rmt.

Husförsäkringen teknas av samtliga gårdsägare.

Försäkringsvärde för gröda, kreatur, husgeråd 640 rdr rmt.

Denna försäkring tecknades av soldaten själv.

Adolf Ferdinand (Fryklind) By f18690126 i Sthlm-Kungsholmen

g m Anna Sofia Persdotter f18640513 i Bonäs (Per Persson/Kajsa Elofsd)

Barn: Albert Ferdinand By f1887

Hugo Ferdinand By f1890

Paul By f18961230, skomakare, ogift

Greta By f19040728, ogift

barn Karl By f19340728 g m Ingegerd,

Myra (Myrlôcka)

Torpet låg i By – Säljvålen nära gränsen till Västgårds – Säljvålen.

Torpet blev aldrig friköpt.

Den sista boende här var avskedade soldaten Olof By.

Han hade 24 rdr rmt i årlig pension och skraddare.

Ett brandförsäkringsbrev som han tecknade finns från 1879.

Han flyttade senare till Vålby i Norra Gunnerudstorp.

Bettystôga, när Gunnman

Torpet (som låg ca 60 norr om By:s soldatboställe i Säljvålen)

var omålad och delvis utvändigt brädfodrad.

Det revs i mitten av 1900-talet.

torpet var på ca 4 ha men blev aldrig friköpt.

Säterställe under By och stadigvarande bebott från slutet av 1700-talet.

Namnet "när Gunman", ett soldatnamn, är en yngre benämning av torpet, som det får behålla så länge det finns kvar.

Torpet brandförsäkrades 1843 och där finns då boningshus om en våning med kök o kammare, längd 8,5 m, bredd 6 m, höjd 5 m.

Bod, loge med två lador, fähus och visthusbod.

Försäkringsbelopp 130 riksdaler banco.

Torpets plats har nu märkts upp med ett anslag, se nedan

Äldste kända bebyggare är från före 1820, torparen/byskolmästare Olof Nilsson f17850211 i By, g ca 1810 m Ingeborg Jonsdotter f17850914 i Tinänga i S Soneby Sunne.

Hennes föräldrar är Jon Larsson o Ingeborg Jonsdotter i Södra Soneby.

Barn:Jon Olsson f18120928 i By, övertar torpet ca 1837

Nils OS Melanoz f18200413 i By, övertar torpet en tid men

senare skollärare, klockare, organist, vaccinatör, fiolist och vers- och kyrkojournalsskrivare, sist arrendator av "där Nol" i By.
Död 1912.

Maria Olsdotter f18230109 i By

Kajsa OLS Melanoz f18260723 i By, d19041124 här, ogift, 78 år

Här bodde på 1830-talet änkan Betty Nordström d19390201, 91 år, Marken som torpet stod på tillföll senare "Back-kuul" i S Ås.

Bettys bror Olof f18440918 g 1871 m Maria Nilsson f18470102 på Ol Månsa i S Ås.

De får barnen Hilda f1873, Alma f1879, Frida 1882 och Oskar Nordström 1885 på torpet Vallänga i S Ås.

Syskonen Olof o Betty var starkt och troget engagerade i missionsförsamlingen. Resepredikanter fick ofta mat o logi i deras hem.

Inne i den tämligen trånga stugan liksom på gårdstunen framför hölls ofta bönemöten, torpet kallades av den anledningen även Betania, precis som tomten för det omkring 1901 tillblivna nya missionshuset i vägskälet i S Ås. Även här är Olof N en drivande kraft.

när Krösa

Torpet låg nära Lundby dvs öster om Arvidtorpsmossen.

Ev. var detta Noler Mösbacken.

Vägvisårn

Torp beläget på mark avsöndrad från "där Nol" i By.

Namnet efter den vägvisningssten som fanns på platsen sedan början av 1800-talet och upplyste att vägen österut ledde mot Övre Ullerud.

En smedja stod i östra landsvägskanten omedelbart norr om den gångstig, som ledde fram till stugan.

1884 -

Smeden Frans Berglund f18590626 i Larv Västergötland d19220129 i By
g18810418 m Matilda Maria Larsdotter f18581221 i Sunne

Barn:Oskar Vilhelm f18810904 i Persby

Ernst Fridolf f18830302 i Skäggeberg Sunne

Hulda Fredrika f18850509 i By

Ellen 18870113 i By, tvilling

Valdemar f18870113 i By, tvilling

Herman f18880818 i By

Frits Ludvig f18900821, drickkörare vid Sunne Bryggeri
Olga Josefina f18920406 i By, d19540429 på By 1:4, ogift
Emilia Josefina f18940506 i By ÖÄ, d19880202 i Karlstad, ogift
Edla Matilda f18960316 i By
Frans Nataniel f18980119 i By, d19800427, ogift
Ida Charlotta f19000702 i By
Oskar Emanuel f19020822 i By, d19690903, änklings 19440107

Hanna Sand

Övrigt

Handlare

Paul By *1896, handelsrörelse

1920-

Kattberget

Dansbana

Se artikel i tidningen Östemtingen 1994 nr 35 o 2010 nr 52

Kiosk

Vid Vägvisårn

Emilie Berglund, kiosk

Syster till Oskar o Nataniel

1936-1938

Melanoz

Se artiklar i tidningen Östemtingen

1966 nr 1, 1967 nr 3, 1968 nr 4, 1984 nr 25, 1988 nr 29, 2004 nr 45,

Se även bilagorna om "Bettystôga" nedan.

1875 hade han 750 rd i årslön.

Östanby skola

Se artiklar itidningen Östemtingen.

1966 nr 1, 1990 nr 31, 1994 nr 35, 1996 nr 37, 2001 nr 42,

Det gamla skolhuset stod nära och väster om dåvarande landsvägen mot Olsäter, någorlunda mitt emot det i början av 1900-talet uppförda.

Gamla skolan hade en läsesal och innehöll ingen lärarbostad.

Skolan var i bruk 1854 och eventuellt gick Selma Lagerlöf här.

Skolhuset köptes på auktion 1971 av Alfred Asker och någon av hans bröder (ev var det Hugo Andersson i "Prästere")

och blev sedemera sålt till bostad "på Björke" i Bonäs, år 1933.

Den gamla lärarbostaden flyttades till Solbacka.

Dessa har bott där:

- komministern i ÖÄ Petter Niklas Myhlén
- skolläraren o organisten Nils Melanoz
- skolläraren Thegerström
- snickarmästaren Johansson
- skollärinnan Lina Nilsson, dotter till riksd.man Nils Andersson.
- lärarinnan Frida Olsson enl. försäkringsbrev på lösöre tecknat 1910.

Nästa skolhus byggdes 1911 och togs i bruk 1912.

Skolbyggnade nerbrunnen ? Revs 1996.wee

qqq

Numera fritidshus åt Helga Zimmerman.

2:6 2:7

1885 Lars Ljungberg

1889 Lars Bergqvist

1889 Lars Jonsson

1889 Olof Byström som 1905 sålde 2:7 till Edvard Tyberg sen Per Persson

1897 Lars Jonsson Bergqvist

1897 Hilda o Charlotta o Jenny Larsdotter Bergqvist

1913 Lars o Jenny Paulina o Anna Charlotta Bergqvist

Fastighetsnr

Avser år ?

1:11 Emelie Berglund, Mölndal f18940506

2:4 Tage Borgström, f19210612

2:5

2:6 Lars Jonsson Bergqvist, Östanby

2:7 - " -

2:7 Oskar Larsson, Högberg, f19111231

2:8 Mårbackastiftelsen

2:9 Nils Johan Jansson, Sunne, f19310926, 8%

2:9 Anni Ingeborg Jansson, Sunne, f19211205, 8%

2:9 Kerstin Jansson, Sunne, 33%

2:9 Sigrid Kristina Persson, Sunne, f19220514, 50%

2:10 Ragnar Sigfrid Eriksson, Prästbol

2:11

2:12

3:2 Wilhelm Olsson, Söderby, f19100329

3:3 Stig Olsson, S Ås, f19260522

3:4 Ragnar Persson, Högberg

3:5 Nils Olsson, S Ås, f19150913, 20%

3:5 Sven Olsson, S Ås, f19131211, 20%

3:5 Karin Olsson, S Ås, f19171213, 20%

3:5 Ingrid Olsson, S Ås, f19090423, 20%

3:5 Monika Olsson, S Ås, f19570421, 10%

3:5 Berit Olsson, S Ås, f19530910, 10%

3:6 Karl By, Säljvålen, f19340728

3:7

4:1 Oskar Söderberg, N Ås, f19071025

5:1 Paul By, Säljvålen, f18961230, 50%

5:1 Greta By, Säljvålen, f19040728, 50%

6:1 Sunne kommun

7:1 Sunne kommun

7:2 Andor Jonsson, By, f19360728

2024

Hanna Sand

Jenny Nilsson/Jonas Borgström

-

-

-

-

-

-

-

-

Per David o Julia Bäcklund

Gunilla o Börje Nyström Hälserud

Mona o Per Jan Borgström

Bengt-Göran o Marie Thorin

Kerstin Stigsson, S Ås

David Bengtsson, Högberg 76

-

-

-

-

-

-

-

Morgan By, Säljvålen 35

Viktoria Olsson, Jörgen NS, Sälj 43

-

-

-

Lars Olov Magnus, Åmb.v 46,Sunne

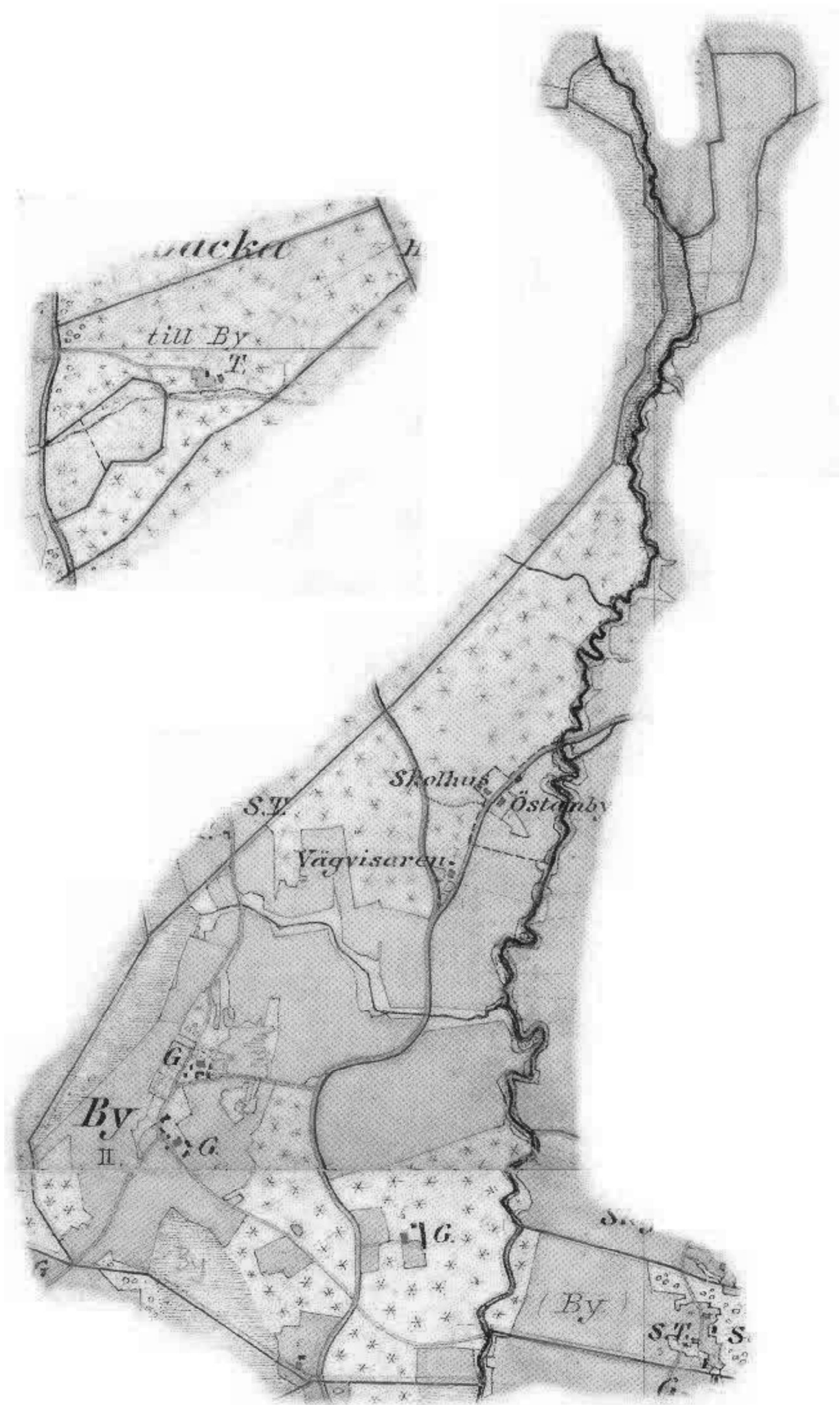
-

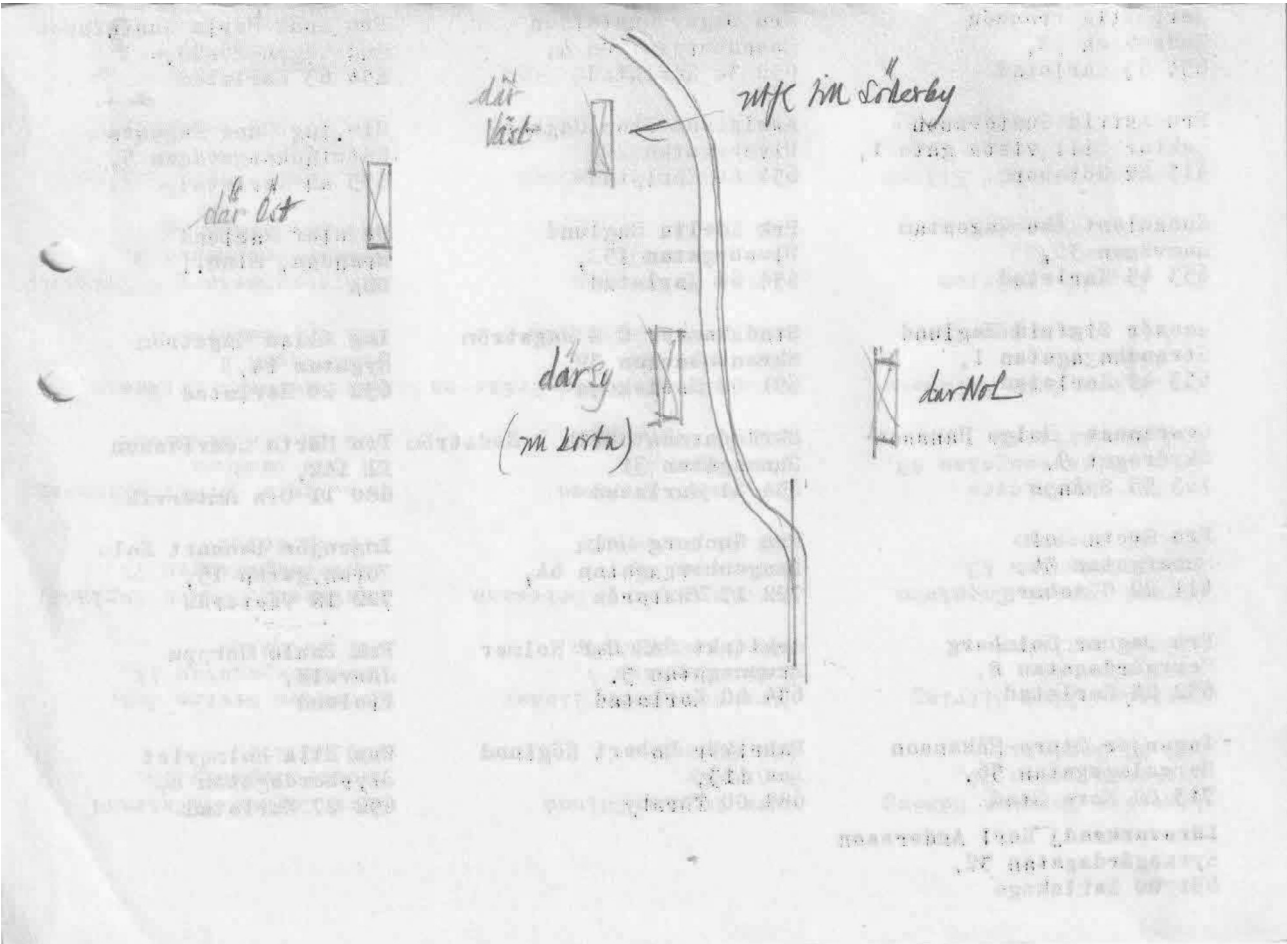
Helga Zimmerman, Karlstad

Historisk karta 1895

Artikel från Östemtingen nr 16, 1975

Några bemärkta släkter från Östra Ämtervik

1. Morén - Rooth

Hemmanet By i Ö:a Ämtervik omnämns i två diplom (medeltidsbrev) från 1460 resp 1479.

Under medeltiden var By frälsegård och då liksom senare bebott av landbönder dvs

arrendatorer. Gården överfördes under vasatiden till arv och eget. Genom hertig Karls brev, daterat Örebro 1586 17/3, tillkännages, att befallningsmannen i Värmland Lasse Botvidsson till Agnhammar fått en gård (Prästbol i Ö:a Ämtervik) i förläning, som av ålder legat under prästebolet i Fryksdalen.

Detta får nu By i utbyte.

I denna sin egenskap av tilldelningsstom för kyrkoherden i Fryksdalen kom By under 1700-talet att jordeboksmässigt redovisas under jordnaturen krono.

Vid 1600-talets ingång och så ännu vid seklete mitt utgör By två brukningsdelar vardera om $\frac{1}{2}$ mantal.

Före 1685 har jorden kluvits i tre hemmanadelar vardera om $\frac{1}{3}$ mantal.

Under 1700-talets förra hälft består By alltjämt av tre lika stora gårdsdelar, men under århundradets senare hälft tillkommer ytterligare en gård. De fyra egendomarna, som efter deras inbördes läge i byn, kom att benämnas "där Sy", "där Väst", "där Nol" (eller "på Jal") resp "där Öst", utgör vardera $\frac{1}{4}$ mantal.

I mer än fyra delar kom hemmansjorden ej att klyvas.

Från By har den bemärkta slakten Morén - Rooth sitt ursprung enligt följande.

I

Bengt Olsson omnämnd i mantalet under 1650-, 60-, 70- och 80-talen.

I en uppräknig av skulder till bruksidkaren Gustaf Börjesson, tillika borgmästare och köpmän i Karlstad, vid hösttinget 1675 i Fryksdals härad, (G Almqvist, domboksutdrag) förekommer följande: "Item befriades Bengt Olofsson i By i Emtervik socken för en salttunna efter drängen den tiden tjänte Johan Jonsson i Stavik och Biör Arvidsson i Arvidstorp avlade sin ed å bok hava den betalt med körslor."

Vid häradets höstting anno 1681 beviljades

Bengt Olsson i By och Olof Jonsson i S Ås uppbud första gången för sin i hemmanet Östmansby belägna gemensamma jordlott, vilken tillhört salig Per Gudmundssons barn i Elofsrud. Bengt och Olof har bytt sig till denna lott mot en annan dem tillfallen jordlott om $\frac{1}{16}$ mantal i Bävik. Andra uppbudet sker vid vintertinget 1682 och tredje uppbud vid hösttinget samma år.

II

Olof Bengtsson f omkr 1655, son t föreg, innehar 1689 $\frac{1}{3}$ mtl i By, död 1758 28/1 "80 år", begr 11/2 s å

hustru Elin Andersdr f omkr 1660, död 1743 27/4 "80 år", begr 8/5 s å
Son se III.

Vid Fryksdals härads vinterting 1694 uppges anstalter vidtas för att enligt landshövdingens order "censurera och skatta den husröta, som befins vid husesynen" av kronans boställen, varvid för stomhemmanet By i Ämtervik om 1 mtl noterats att det "besittes av bönder, vilka lovade till kommande vår och sommar upplaga, vad ännu resterar, och har förlidet år vackert uppbyggt och lagat husen, vartill kyrkoherden dem admonerar och håller."

III

Nils Olsson nämnd i mantalet under 1730-talet

hustru Gertrud Halvardsdr

Kända barn:

Kari f 1711 24/11 i By, döpt 26/11 s å

Margareta 1720 22/2 i " " 25/2 s å se IV

IV

Olof Nilsson f 1714 6/12 "där Sy" i Mårbacka död 1797 4/7? (för: Nils

Larsson i Hån, Sunne, och Annika Bryntesdr, Mårbacka, syster t Olof Bryntesson Morell, Ö:a Ämterviks förste komminister, jfr Östemtingen nr 15 hustru Margareta Nilsson, se ovan, övertog fädernegården

Barn:

Lars f 1743 övertog omkr 1770 fädernegården, var klockare i Ö Ä-vik, g m Kirstin Nilsson f 1744

Nils 1745 5/5 döpt samma dag

Olof 1747 vistas i N Åmberg, Sunne, i slutet av 1700- talet

Jöns 1755 16/7 antog släktnamnet Morén till vilket han möjl kan ha inspirerats genom det av sin farmors bror efter Mårbacka bildade släktnamnet Morell se V

Katrina 1758 29/6 g 1777 m hem.äg och sederm nämndemannen Nils Nilsson f 1754 på gården "Gata" i S Ås

V

Jöns Morén, se ovan, blev komminister i Ölme 1804, tillträdde 1805 1/5, kyrkoherde i Kroppa pastorat 1807 6/6 men dog i Ölme 1808 20/3 innan tillträdet.

På Ölme kyrkogård står en gravsten med följande inskription

"Här hvilar Kyrkoherden Jöns Morén Född 1755 Död 1808".

Hustru Elsa Märta Dejenström f 1756 14/10 i Ekshärad g därst 1780 31/12, d i Lid, Ölme 1813 5/6, dotter t kyrkoh i Ekshärad Jonas Dejenström och Catharina Maria Piscator.

Barn bl a Thorbjörn f 1781 8/11 i Ekshärad se VI

För utförligare uppgifter, se Anders Edestam, Karlstads stifts herdaminne III, sid 170.

VI

Thorbjörn Morén, se ovan, e o hovpredikant 1810 27/10, v slottspastor vid krigsakademien som J O Wallins vikarie 1811 1/10, teol lektor och slottspastor därst samt kyrkoherde i Solna och Ulriksdal 1812 1/12, tilltr 1813 1/5, kyrkoherde i Karlskoga 1822 31/5, tilltr 1824 1/5, teol professors titel 1822 30/5, teol doktor 1830, invald i Gotiska förbundet 1816 8/11 under namnet Adil, officierade vid kronprins Oskars bröllop 1823, vald av prästeståndet till en av faddrarna vid prinsens av Öster-götland, sedermera Oskar II, dop 1828, uppförd i andra förslagsrummet till biskop i Karlstad 1834, revisor i bankodiskonten 1838, riksdagsman 1828-30, 1834-35, 1840-41, LNO 1839. P Wieselgren yttrade om Morén "En kämpe för folkskolorna, i vilka hans konsistorium såg ett dolkfaktori för konungens bröst". Död 1843 7/7 i Karlskoga. Hustru Brita Lovisa Bergsten f 1785 10/11 i Varberg g i Hedvig Eleonora förs Stockholm 1813 3/8, d 1851 28/8 i Karlstad, dotter t dåv kyrkoherden i Varberg sederm hovpredikanten Erik Bergsten och Margareta Lovisa Nortun.

Barn bl a Erik f 1819 16/11 i Solna se VII

För utförligare uppgifter, se Edestams anf arbete II, sid 260-265.

VII

Erik Morén, se ovan, e o hovpredikant 1857, ordin kungl hovpred och pastor i hovfors 1862, Karl XV:s överhovpredikant och preses i hovkonsistorium med bibehållande av pastorsbefattningen i hovfors 1864, LNO s år, döpte bl a prins Eugen, promov teol doktor vid jubelfesten i Lund 1868, fick av Karl XV själv välja pastorat i Sverige och tilltr 1869 kyrkoherdebefattn i Stora Tuna av Västerås stift, kontr.prost 1870 och tog s å avsked från överhovpred.ämbetet. Död 1903 3/7 i Stora Tuna, Dalarna. På dess kyrkogård har tacksamma församlingsbor rest en minnesvård på vilken erinras att Morén under 34 år verkade i församlingen med nit och framgång för kyrka och skola.

Hustru Brita Christina Florman f 1825 i Karlstad g 1855, död 1905, dotter t borgmästaren i Karlstad A Florman och Ulrika Magdalena Frykman

Barn bl a Signe Kristina Erika f 1864 28/6 se VIII

För utförligare uppgifter, se P A Ljungberg, Vesterås stifts herdaminne. Ny följd 1800-1880. II sid 123

Gustaf Fredrik Theodor Rooth f 1858 d 1926 överingenjör vid Surahammars

bruk, försäkringsråd

hustru Signe K E Morén, se ovan, d 1945 22/2

Barn: Brita Elisabet f 1888 1/5 g 1912 17/1 m övering Fredrik

Kristian Tholander f 1880 d 1919

Erik Gustaf Teodor f 1889 22/4 i Degerfors, Örebro län se IXa

Signe Wendela f 1891 10/2 g 1914 m övering vid Surahammars

bruk Yngve Törneman f 1887 9/1

Tora Alice Kristina f 1894 10/10 tjänsteman i Domänstyr, Sthlm

Gerhard (Gerry) f 1896 13/10 i Surahammar, Sura sn, Västmanland

se IXb

Gustaf Teodor f 1901 15/2 tjänsteman i AB Hakon Swenson,

Västerås, senare försäljn.dir i Svenska sockerfabr

AB g 1929 m Ingrid Fredrikson f 1905 22/7

Erik G T Rooth, se ovan, fil mag i Uppsala 1912, fil lic 1918, fil dr 1919, var amanuens vid univ.bibliot i Uppsala de följande sju åren, erhöll 1920 förordn som docent i tyska språket vid Uppsala univ och flyttade i samma egenskap över till Lunds univ, där han 1929-32 uppehöll professuren i ämnet och blev sistn år ordin innehavare av denna. Erik Rooths författarskap omfattar utom ett par bibliografier (bl a en förteckn över de tyska medeltidshandskrifterna i Uppsala univ.bibliot) dels texteditioner av medeltida lågtyska och nederländska handskrifter, dels ett antal uppsatser, avhandlingar och recensioner i allmängermansk, högtysk, lågtysk och frisisk språkhistoria.

Det plattyska språkområdet i nutid och forntid har särskilt varit föremål för Erik R:s vetenskapliga intresse. Av hans texteditioner må nämnas doktorsavhandl "Eine westfälische Psalmenübersetzung aus der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts" (1919). Därtill ansluter sig hans avhandling "Studien zu den altnieder-fränkischen und altwestfälischen Psalterversionen" (1924).

Till tjänst för svenska studenter utgav Erik R 1958

"Huvuddragen av det tyska språkets historia". Utgav sedan 1958 Lunder

germanistische Forschungen och sedan 1945 Niederdeutsche Mitteilungen (organ för Sällskapet för låg-tysk forskning i Lund). 1940 erhöll prof Rooth Henrik Steffenspriset av Hansische Universität i Hamburg.

G 1919 8/6 m tandläk Märta Teodora Vizen f 1889 26/8. Makarna har dottern

Margareta Eriksdr f 1922 5/8

Gerhard (Gerry) G T Rooth, se ovan; efter studier vid läroverket i Västerås,

Norra Latin i Sthlm och Bröd Pålhmans handelsinstitut kom R över till New York för att studera engelsk affärskorrespondens, sedan till

Tyskland, bosatte sig i staden New York, där han 1925-30 innehade en drugstore. Efter att själv tidigare ha varit en mångsidig idrottsman, blev R nu ledare inom

det svensk-amerikanska idrottslivet i världsstaden och skrev dessutom journalistik bl a korrespondenser till svenska dags-tidningar och

Idrottsbladet,

där han sedan 1924 regelbundet medarbetade.

1930 knöts Gerry R som sportredaktör

till den kända svensk-amerikanska tidningen Nordstjernen i New York och blev

1956 dess redaktionssekreterare och slutl chefredaktör och ägare av den nu drygt

hundraåriga Nordstjernen-Svea, äldsta alltjämt fortlevande svensk-amer nyhetsavisen, vilken R f ö sålde i aug 1973 till Torsten Edvard Karlsson, bördig

från Karlstad. R var sportreferent i American-Swedish Monthly sedan 1935, reseledare

vid amerikanska idrottstruppers besök i Sverige bl a 1933, 34 och 1938, tog emot världsrek.löparen Gunder Hägg under dennes turne i staterna i början av 1940-talet och skrev f ö en bok härom, har hjälpt Tage Erlander, skådespel Edvard Persson, Sofiaflickorna, svenska fotbollslag, bridgespelare m fl till rätta i det stora landet i väst.

Editor Emeritus R har blivit varmt uppskattad för sin stora

hjälpksamhet och älskvärdhet mot kända och okända svenskar på besök i USA.

Under andra världskriget var R en energisk försvarare av de svenska intressena i Förenta Staterna, en av Sveriges främsta good-will-ambassadörer på andra sidan

Atlanten.

Han var även ordförande i Svenska centralförbundet, en topporganisation för staten New Yorks sextio svenska föreningar, bildade 1932 Svenska tennisklubben i New York (hans hustru var skicklig tennisspelerska) och 1954 Förenade svenska bowlingförbundet i Greater New York.

För sina omfattande

insatser utsågs R till 1972 års "Swedish-American of the Year", dvs årets svenskamerikan, och mottog på Skansen Vasaordens av Amerika gyllene plakett. Märkligt nog omnämndes den gången aldrig R:s fryksdalska påbrå. Tack vare folkskolläraren Helge Nordqvist, bördig från Östmansby, Ö:a Ämntervik, har detta

släktsamband kunnat klarläggas vilket mycket glatt redaktör R, som f ö besökte Sverige och Värmland så sent som förliden sommar.

G 1923 m Florence Myner f 1901 12/10.

Makarna har dottern Signe A Rooth f 1924 14/12 se X

X

Signe A Rooth, se ovan, fil dr på en avhandl om Fredrika Bremers resa i Amerika åren 1849-51 betitlad "The Seeress of the Northland" (sierskan från nordlandet), vilken även getts ut i bokform. Dr R är en aktiv, charmerande yrkeskvinna på hög internationell nivå, hon verkar nämligen som editor dvs redigerar FN-rapporter och andra dokument till generalförsamlingen med tjänsterum på 58:e våningen i FN-skyskrapan i New York dvs på generalsekreterarens kontor. - Det är ett mycket krävande kontrollarbete, där noggrannhet, korrekthet och den rätta känslan för språk är A och O, säger dr R i

en tidningsintervju år 1972. - Fel eller anledningar till missförstånd får helt enkelt ej uppstå i dessa akter. Tack vare mina språkkunskaper kom jag att hamna i FN-arbetet, säger frk R. Förutom svenska, och engelska talade jag spanska och franska och har sedermera lärt mig ryska. Det var en stor tillgång, då jag var översättare på Internationella Valutafonden i Washington, men den staden var inte min stad, så jag sökte mig över till New York och FN-huset... Det är ett mycket intressant arbete, och särskilt roligt tyckte jag det var, då jag inom FN:s ram sändes till Kongo som översättare och tolk, när svenska soldater tjänstgjorde där. I åtta månader bodde jag i Kongo. På sin fritid reser dr R ganska mycket och har gjort flera resor till Europa, där hon passat på att studera konst. Särskilt road är hon av impressionisterna och klassikerna. Tillsammans med sin mor har hon även gjort resor till fjärran länder i Afrika och Asien.

Vid ett tillfälle passade damerna f ö på att, som man säger, löpa linan ut dvs fortsätta färden jorden runt.

För ovanstående upplysningar betr släktled X, vill vi rikta ett särskilt tack till fru Hedvig Lonér, även hon bördig från Östmansby.

rk.

Artikel från Östemtingen nr 15, 1974

Udrag ur en artikl där By nämns.

1828 13/7 vid stämma med Ö:a Ämterviks församling meddelade kyrkoherden i Sunne,

J Frykstedt, att han ingått ägobyte med komminister Lindegren på så sätt, att denne av stomhemmanet By fått en jordlott, som angränsade till komministerbolets

ägor, mot att kyrkoherden fått 1/3 av kronohemmanet N:a Åmberg.

Detta låg nämligen

långt från Mårbacka och kunde ej med fördel brukas av komministern särskilt med hänsyn till den 2 mil därifrån avlägsna skogen. "Pastor (dvs Frykstedt) underrättade församlingen om de af landtmätare utstakade ägorymder och ofriga vilkoren i anseende till skogstillgång och arbeten vid bostället, hvilka sockenstämman gillade med förklarande af sitt välbehag öfver en sådan annstalt till comministers vida beqvämligare begagnande af sitt boställe på en enda platts och inom socknen.

Sockenstämman erindrades om församlingens skyldighet att vara beredd på landmätarens aflöning, i hvad han lagligen fordrar." Frykstedts och Lindegrens tillkännagivna överenskommelse rörande den tredjedel av N:a Åmberg, som - enligt ovan anslagits komministern i Ö:a och V:a Ämatervik på 1740 talet

-

blev ej rättsligen fullföljd.

I samband ned Ö:a Ämterviks utbrytning till eget pastoral anvisades denna boställsdel genom kungl brev 1854 21/7 åt blivande kyrkoherden i församlingen.

rk

Bettystôga

Stugan, belägen omkring 60 m norr om soldatbostället i By, revs i mitten av 1900-talet och stod placerad i öst-väst med ingången åt söder. Under tidigt 1900-tal försågs den med inbyggd förstukvist. Stugan jämte mark tillföll gården Back-kuul i hemmandet Södra Ås.

Ursprungligen säterställe under hemmanet By, senare arvslott och från slutet av 1700-talet stadigvarande bebott. Namnet Gunman, ett soldatnamn, är en yngre benämning av torpet, som det får behålla så länge det finns kvar. Torpet ej att beteckna som undantag. Äldste kände bebyggaren, hitkommen före 1820-talet, är torparen Olof Nilsson *1785 11/2 i By, Östra Ämtervik gift ca 1810 förmodligen i Sunne sn med Ingeborg Jonsdotter *1785 i "Tinänga", Södra Soneby, Sunne enligt hennes son, den bekante skolläraren Nils Olsson-Melanoz, skulle modern ha fötts den 10/2, men enligt korrekt uppgift förmedlad av släktforskaren Arne Linnarud är Ingeborg född 14/9 1785, döpt 16/9 sagda år. Hennes föräldrar är Jon Larsson och Ingeborg Jonsdotter i Södra Soneby.

Olof Nilssons och Ingeborg Jonsdotters kända barn:

Olof Nilsson *1785 11/2 i By, Östra Ämtervik gift ca 1810 förmodligen i Sunne sn med Ingeborg Jonsdotter *1785 i (10/2)

Barn:

- * (år 36-40 sid. 301) Jon Olsson 1812 28/9 i By övertar torpet ca 1837 men innehar det ej länge
- * Nils Olsson-Melanoz 1826 23/7 (1820 13/4) i By övertar torpet en tid. (mera nedan)
- * Maria Olsotter 1823 9/1 i By kallad Marta
(Maria gift 1844 med Nils Olsson f. 1820 30/10)
- * Kajsa Olsdotter-Melanoz 1826 23/7 i By-Säljvål, ogift, † 1904 24/11

(Maria och Nils barn:

Olof f. 1844 18/2

Betty, Britta Nilsson f. 1847 30/8

Ida f. 1850 4/7

Nils f. 1854 13/10)

Om henne skriver brodern Nils:

” Hon var dotter till byskolmästaren Olof Nilsson från By och hans hustru Ingeborg Jonsdotter från Soneby i Sunne, å en afskild egendom med sjön Fryken i öster till gräns, ett skönt beläget ställe, benämnt Tinängen, af sina föräldrar erhöll den aflidna en god och kristen uppfostran, så att hon blef både en gudfruktig och duglig människa, behaglig såväl inför Gud som människor. På de få herrgårdar, där hon som hushållerska tjente, var hon allänt af-hållen för sin tropliktighet och sin goda förmåga att utföra sina tjensteåligganden och där erhöll hon ock sådan aflöning att hon kunnat försörja sig på sin ålderdom. Hvile hon nu i frid!”

Om ovanstående Nils Melanoz (betyder Svartengren) hette det, att han var klen till växten men vetgirig och med håg att utbilda sej till skollärare. Han lär ha startat en ambulerande folkskola i orten redan 1837. Med finns några elever äldre än han själv. Då står inga fasta skolhus färdiga utan man får hysa in sej i stugor, där plats kan beredas. Det är dåvarande komministern i Östra Ämtervik Wilhelm Svartengren på Halla i Mårbacka och prostens Anders Fryxell i Sunne, som inledningsvis svarar för drängen Nils Olssons utbildning; det lär ha varit den förre som föreslagit att Nils skulle anta samma släktnamn .

Nils Melanoz är gift med Kattrina Nilsson * 1821 4/12 där Nol i Stora Bonäs, Östra Ämtervik. De har sju barn, mannen dessutom far till en illegitim son, Johan Nilsson * 1862 19/5 död i sitt 77:de levnadsår 1939 1/2 i Karlstad. Johan övertar arrendet där Nol i By efter sin far, men flyttar senare med sin familj till Herrhagen i Karlstad. Två av Johans söner, Gunnar och Bertil Nilsson, har gjort värdefulla donationer till Östra Ämterviks hembygdsförening.

Gunnar * 1909 var utomordentligt skicklig och omtyckt slöjdlärare i Karlstad i många år, därtill påfallande lik sin farfar, klockaren, och som denne begåvad med obestridlig pedagogisk undervisningsförmåga.

Nils Melanoz far, torparen Olof Nilsson ”när Gunman”, av Nils överraskande kallad byskolmästare fastän fadern ej tycks ha varit skrivkunnig (!), låter i varje fall 1843 7/3 brandförsäkra familjens torp (brev nr 67) med följande upptagna, timrade fem åbyggnader utvändigt ej brädfodrade och målade.

1) Stugan i gott skick innehållande två utrymmen (kök + kammare) i en våning, med ovanliggande oinredd vind, yttertak av näver och torv. Längd 14 alnar , bredd 10 alnar, höjd till takås 8,5 alnar. Försäkringsvärde 80 rdr banko (r b). Stugan blev senare åtminstone delvis brädfodrad, har kök i västra änden och kammare i östra, antalet fönster uppges ej men kan uppskattas till fyra, dock inget åt norr.

2) Bod, anges reparerad före 1843, en våning, ett utrymme, i gott skick, tak av näver och torv. L = 3 alnar , br = 10 alnar, h = 4 alnar. Försäkringsvärde 10 (r b)

3) Loge med två lador, 1 våning, 3 utrymmen, i gott skick, råghalmtak. l = 15 alnar, br = 10 alnar, h = 8 alnar. Försäkringsvärde 50 (r b).

4) Fähus (ladugård), 1 våning, 1 utrymme, i gott skick. l = 7 alnar, br = 10 alnar, h = 8 alnar. Försäkringsvärde 20 (r b).

5) Visthusbod 1 våning, 1 utrymme, ny, råghalmtak. l = 7 alnar, br = 7 alnar, h = 4 alnar. Försäkringsvärde 20 (r b).

Summa åbyggandsvärde 180 (r b)

Länga med byggnaderna 3) + 4) står i norr-söder ca 40 m SO om stugan, närmare den står 5)

Försäkrade lösroen:

Inbärgad gröda, spannmål och rotfrukter 80 rdr banko

Kreatur 20 ” ”

Å ker- och körredskap ----

Husgeråd och andra försäkringsbara lösören 30 ” ”

Summa lösöresvärde 130 r b

Torpets sista bebyggare, jordbruk och kratursskötsel bedrivs ej under 1930-talet och senare, blir fromma fröken Betty Nordström, vid sitt frånfälle 1939 1/2 91 år gammal och då en av Östra Ämterviks äldsta innevånare. Hon bodde hela sitt liv i hemorten, blid, arbetsam och ej sällan under knappa omständigheter. Bettys bror är Olof Nils Nordström * 1844 18/9, vilka syskon växer upp på torpet när Gunman. Olof Nordström blir 1871 10/4 gift i Östra Ämtervik med Maria Nilsdotter * 1847 2/1, vars föräldrar heter Nils Olsson (han kommer från utflyttade gården när Ol Månsa i Södra Ås) och Kajsa Svensdotter. Sistnämnda Nils och Kajsa tar över torpet Vallänga i Södra Ås 1864. Detta övergår senare till Olof Nordström och hans Maria. De får följande fyra barn:

Hilda Nordström * 1873

Alma Nordström * 1879 ogift, bodde i sin bror Oskars villa i Södra Ås (senare ärvd av Herbert Olsson med familj)

Frida Nordström * 1882 gift med Karl Olsson på Back-kull

Oskar Nordström * 1885 förman, gift med Naemi Olsson från Nästa i Södra Ås

Syskonen Olof och Betty Nordström är starkt och troget engagerade i ortens missionsförsamling. Resepredikanter får ofta mat och logi i deras hem. Inne i den tämligen trånga stugan liksom på gårdstunet framför hölls ofta bönemöten, torpet kallades av den anledningen även Betania, precis som tomten för det omkring 1901 tillblivna nya missionshuset i vägskälet vid Södra Ås. Även här är Olof Nordström en drivande kraft.

TILL MINNE AV BETTY NORDSTRÖM

Strax söder om björkdungen i Säljvålen fanns, i min ungdom, en grå liten stuga. Det var från början ett torp, som födde ett par kor. I den stugan föddes och växte upp en pojke Nils. Han tog sedermera efternamnet Melanoz och blev Östra Ämterviks förste skolmagister. Församlingen har rest en sten till hans minne på "nya" kyrkogården. Emellertid är det om en av hans systerdöttrar jag vill skriva några rader. Vi kände henne som Betty Nordström född 1847. Egentligen hette hon Britta Nilsdotter, men det var och är inte många som visste. Varför hon kallades Betty vet jag inte men hennes far tog efternamnet Nordström. Detta blev dock aldrig registrerat.

I denna stuga föddes och bodde Betty tillsammans med föräldrar och syskon. Efter föräldrarnas död gick torpets jord tillbaka till huvudgården By men Betty bodde kvar i stugan tillsammans med sin

älskade yngre syster Anna. Denna gifte sig så småningom och flyttade till Arvika. Dit tog hon Betty med för att inte behöva skiljas från henne. Efter några år blev Anna sjuk och dog. Då hade hon fött en pojke, som nog var ett par år när modern dog. Betty tog hand om honom och flyttade tillbaka hem. Fadern ordnade med ett hem åt pojken hos sina föräldrar i Arvika. Detta till stor sorg och förtvivlan för Betty, som nu blev ensam. Betty kom att bo kvar i sitt föräldrahem hela sitt återstående liv. Hon försörjde sig som sömmerska gick i gårdarna och sydde kläder lappade och lagade åt familjerna. Arbete saknades inte. Hennes vänlighet och försynta väsen gjorde att alla ville ha henne till hjälp. Hon kunde sitt arbete och var vän med alla. När hon så blev gammal, glömdes hon ingalunda bort. Släkt och vänner tittade in, ofta med någon smakbit av något slag. Det hjälpte henne att klara sig på de få kronor hon fick i pension.

Betty hade god hälsa och alltid var hon ren och prydlig. Stugan var alltid välstädad och där fanns en stillhet och ro, som man aldrig glömmer. Hennes innerliga Gudstro och förtröstan satte sin prägel på hela hennes tillvaro och hennes många böner till Gud var inte förgäves. Då hon blev sjuk sköttes hon av sina släktingar med kärleksfulla händer och efter kort tid fick hon dö i sitt kära hem just som hon alltid önskat och bett om.

Betty dog i början av år 1939 och var då på sitt 92:a år. En människa som levde och var nöjd med sin lott och som man minns med tacksamhet över att man fick lära känna henne.

Ska ur minnet försöka beskriva hennes hem. Stugan var från 1700 talet. Där fanns ett stort rum, som var bostad, och i östra gaveln fanns ett förrådsrum kallad kôöv. Där förvarades kläder vid södra väggen, husgeråd vid norra väggen och i nordvästra hörnet en öppen liten spis så kallad kôövspisen. I stora rummet stod i nordvästra hörnet en hopskjuten högt uppbäddad säng med rent vitt överkast, vid norra väggen en utdragssoffa där Betty sov. Hela nordöstra hörnet upptogs av en stor, alltid välkritad mur, på den öppna hällen fanns en liten järnspis, som var stugans enda värmekälla. Östra väggen hade dörr till kôöven, en stor vit moraklocka som högt och ljudligt förkunnade tidens gång, ett vackert snidat skåp där specerier och porslin förvarades. Södra väggen upptogs av först ingångsdörren, framför fönstret ett bord fullt av vackert blommande pelargonior och så en chiffonjé i sydvästra hörnet. Mot väster fanns ett fönster och framför det ett stort slagbord med vit duk på. Golvet täcktes av trasmattor och så fanns några stolar. Stugan, som var ett kulturminne, revs på femtiotalet. Den var fränt av tidens tand och taket var också gistet, en reparation hade blivit omfattande och då togs huset i stället ned. Tyvärr tycker vi nog i dag, nu när det gamla åter fått värde.

By No 2

I	R	N	K	B	S	T	G	H	10	11	12	13	14	15	16
Torp, hushåll, verk och hantverkarer m. m. under afven skilda hushåll.	Yke oplat, nämndens rådgivare	Fedd	Jer och sids	Födelsort (brevning i lin eller i stad)	År och månad	Åskling, jaka eller skåklid år, dag och månad	Wåls, frös, i lin eller i stad, eller uppgift i föreläggning eller boken afve skaffet.	Indflyttad eller öfverförd.					Årskötning om särskilda förtärlar; hvarnas kyrkostyrning såsom hushållens; åker- skapshölder; hushållens hushåll; åkerbrukspersoner; utvalda hushåll; såsom en hushåll uppgift i sin hushåll; utvalda hushåll; hushållens utvalda utvalda kyrkan; åkerbrukens hushållens; åkerbrukens hushållens; åkerbrukens hushållens, m. m.	Värmländska hushållens.	Utv. Till sin i stad. förelägg boken
Britta Nilsson		47		O. Jonst.											

Nils Melanoz

Selma Lagerlöf, ur ett barns memoarer

Och det var klockar Melanoz, som hade fått undervisning av självaste prosten Fryxell och kunde skriva vers och laga skor och snickra ihop möbler och sköta lantbruk. Han var rolighetsminister på alla bröllop och begravningar, och på samma gång var han den bästa skollärare, som fanns i Fryksdalen. Och jag undrar ibland på om klockar Melanoz blir ond på kyrkfolket, för att de låter honom sitta och spela psalm efter psalm utan att sjung, för rätt som det är så gör han något vid orgeln så att den brusar och dånar och tjuter så starkt, att vi tror att kyrktaket ska störta över oss. Klockar Melanoz är så trevlig och så full av skälmstycken, så att det vore just likt honom.

Husförhörslängd By

1821-1826 sid. 34

Torp. Olof Nilsson f. 11/2 1785

h. Ingeborg Jonsdotter f. 10/2 1786

s. Jon Olsson f. 28/9 1812

d. Katrina Olsdotter f. 13/7 1816

s. Nils f. Olsson 18/4 1820

d. Maria f. 9/1 1823

1831 – 1835 sid, 471

Torp. Olof Nilsson f. 11/2 1785

h. Ingeborg Jonsdotter f. 10/2 1785

s. Nils f. 13/4 1820

d. Maria f. 9/1 1823

d. Kajsa f. 23/4 1826

1941 – 1946 sid 272

Torp Nils Olsson skollärare f. 13/4 1820, svagt bröst, utfl. 1845 till sid. 189 Westgård och gift 1845 med Katrina Nilsson f. 4/12 1821

1854 – 1861 sid 352

Torp Nils Olsson f. 30/10 1820

h. Maria Olsdotter f. 9/1 1823

b. Olof f. 18/9 1844

b. Britta f. 30/8 1847

b. Ida f. 4/7 1850

Nils f. 17/10 1854? Död 1857

Nils Emil f. 15/10 1859

Svärföräldrar

Torp. Olof Nilsson f. 11/2 1785

h. Ingeborg Jonsdotter f. 10/2 1785

Hej!

Den enda gången, som jag kommer ihåg att jag var inne i Bettystôga, var i slutet på 50-talet. Vi (folket i Backen) var nere på vallen nedanför Holmen och höll på med häjsing. Då kom det ett sånt förfärligt åskväder och skyfall, så alla sprang för att söka skydd i stugan vid vägen. Tycker mig minnas att jag satt på pappas arm. Jag kommer ihåg den stora spisen, att fönstren hade små rutor och trösklarna var höga.

Eftersom jag minns detta så pass bra, så måste jag nog i alla fall ha varit minst 5 år. I så fall 1958.

Tror nog att stugan stod kvar några år till.

Hälsar Berit Olsson Backen

Bettystôga, info.skylt

Betty Nordström

Stugan

Bettystôga har också kallts När Gunman. Torpet var en gång säter för By hemman. Stugan var 8,5 m lång och 6 m bred och drygt 5 m tillnock. Stugan revs någon gång runt 1960.

Britta Olsson på Kuul beskriver bostaden:

Där fanns ett stort rum, som var bostad, och i östra gaveln fanns ett förrådsrum kallad kôôven.....

I stora rummet stod i nordvästra hörnet en hopskjuten högt uppbäddad säng med rent vitt överkast, vid norra väggen en utdragssoffa där Betty sov. Hela nordöstra hörnet upptogs av en stor, alltid välkritad mur, på den öppna hällen fanns en liten järnspis, som var stugans enda värmekälla.

Betty

Betty Nordström, född 1847, var stugans sista innevånare och hon dog 1939.

Betty hette egentligen Britta Nilsson och hennes morfar och mormor är det första kända boende på sätern. Betty var kunnig och mycket omtyckt, hon var också djup engagerad i missionsrörelsen och tillsammans med sin bror Olof Nordström en stöttepelare i Östra Ämterviks missionsförsamling.

Nils Olsson Melanoz

Nils var morbror till Betty och född här i stugan 1820. Nils började redan som 17 åring undervisa barnen i Östra Ämtervik. Bland mycket annat som han gjorde så var det han som ordnade så att det blev en orgel i kyrkan.

Selma Lagerlöf beskriver honom så här i sin bok "Ett barns memoarer"

Och det var klockar Melanoz, som hade fått undervisning av själveste prosten Fryxell och kunde skriva vers och laga skor och snickra ihop möbler och sköta lantbruk. Han var rolighetsminister på alla bröllop och begravingar, och på samma gång var han den bästa skollärare, som fanns i Fryksdalen.

Domboksutdrag

OBS! Risk finns för att någon kan avse By i Sunne

1644vt4

Elof Nilsson i By (ÖE) och Lars Larsson i Borgeby går ed på att den förres son Sone kört en tunna malm från Norbergs gruva till Tutemotorps masugn och 2 skeppund tackjärn från masugnen till Rottne hammar, vilket ännu ej betalats.

164ht18

Jon Elofsson i By (ÖE) och Kerstin Arvidsdotter i Sillegården bötar 40 resp. 20 mk för lönskaläge, varjämte Jon skall ge henne i morgongåva 80 mk. Kerstin har fött barn.

1664vt42

Olof Nilsson i Säljebacka försöker att få mera betalt för den 1/4 av 1/4 i Sillegården som sålts till Jon Arvidsson i Sillegården och hans svåger Jon Elofsson i By. Dessa visar dock, att de vid 1656 ht (nr 24) gjort upp med 159 hans fader Nils Karlsson i Småris

1670ht16

By, Västegårds och Västmyrs samskog Säljevålen skall delas i tre delar, och eftersom Torp är upptaget "af deras i Wästegård afkombne", skall Torp ha skog på Västegårds del.

1673ht21

Bengt Olofsson i By (ÖE) bevisar med vittnesmål dels av "drängen som den tiden tjänte Johan Jonsson i Stavik", dels av Björ Arvidsson i Arvidstorp, att han betalat för en tunna salt.

1676-97 var Bryngel Björsson i By (ÖE) nämndeman,

1681ht53

Sal. Per Gudmundssons barns i Elofsrud jord i Östmansby, som Olof Jonsson i Ås och Bengt Olofsson i By tillbytt sig för sin 1/16 i Båvik.

1683vt35

Jöns Nilsson i By och Olof Eriksson i Västmyr har bytt sina lotter i Björke resp. Västmyr. Bytet återgår, men då Olof flyttat från sin jord, skall Jöns betala honom viss ersättning. Om Olofs hustrus broder skulle anse sig ha något att fordra, hänvisas han att vidta laga åtgärder

1684vt19

I skogstvist mellan prosten Johan Iser för präststommen By och åborna i Stavik och Fasterud skall förrättas syn.

1685vt31

Efter yrkande av Svenserudsboma Nils Eriksson, Nils Jonsson, Bengt Nilsson, Bengt Eriksson och Lars Abrahamsson skall nämnden besiktiga en rös mellan Svenserud och By, då även prosten Johan Iser bör vara tillstädes. Samtidigt skall man titta på rået mellan Högberg och By.

1686ht9

Målet mellan stommen By och Högberg uppskjutes, sedan biskopen Erland Broman meddelat att han ej har något ombud att sända, då pastor loci Johan Iser är vid riksdagen.

1687ht28

Rätten beslutar att förrätta syn på ägoskillnaden mellan By och Högberg, begärd av Högbergsborna Jon Jönsson, Halvard Nilsson, Ingemar Olofsson och Halvard Bengtsson men bestridd av fullmäktige för stommen By häradsskrivaren Johan Loffman och kyrkoherden Johan Iser under åberopande av urminnes hävd.

1688ht13

Syn har förrättats i tvist mellan Högberg och stommen By i närvaro av Jon Jonsson, Halvard Nilsson, Ingemar Olofsson och Halvard Bengtsson för Högberg och för By prosten Johan Iser genom Olof Frykman samt länsmannen Johan Folker. Vid tinget vittnar Per Nilsson i S. Ås.

1688ht14

I Högbergs mål mot stommen By angående gränsen dem emellan är kyrkoherden Erik Frykman närvarande på konsistoriets vägnar. Vittnen: 1/ Jöns

Olofsson i Bondestad (c:a 80 år), vilken i sin ungdom tjänat hos Lars Månsson i Högberg, 2/ Jon Svensson i Stavik (c:a 80 år), 3/ Måns Eriksson i N. Gunnerudstorp, 4/ Isak Larsson i Stavik (c:a 50 år). De gamle talar om Gullbrand i Högberg, svåger till Elof Nilsson i By. 5/ Simon profoss i Bävik 418

säger sig ha bott i Högberg, 6/ Håkan Persson i Åsen (över 60 år) har för femtio år sedan tjänat i Högberg, 7/ Jon Gullbrandsson i Brårud (över 40 år) vet att berätta om faderns tid i Högberg, 8/ Jöns Nilsson i Örbäck har tjänat hos Jöns i Högberg innan Gullbrand kom dit, 9/ Per Nilsson i Ås (inmot 60 år) har bott i By. Rätten fastställer gränsen de båda hemmen emellan.

1689vt13

Nämnden skall rosa mellan Högberg och By enligt dom 1688 (ht nr 14).

1689vt19

Fjärdingsmannen Nils Olofsson i Ås har i Arvidstorp mist en penningpung och misstänker att den stulits av Anna Stensdotter. Hon har senare er-tappats vid snatteri hos Isak i By. Anna och hennes söner vill fria sig med ed, varför målet uppskjutes till nästa ting.

1689ht15

Nämnden skall skifta 2/3 av skogen Säljevålen mellan By och Västmyr, så att vardera byn får hälften därav

1689ht19

Allmogen i Ö. Sunne anmodas att möta upp vid By (ÖE) för uppsättande av varggård.

1690vt37

Införes i domboken beskrivning av rösgång mellan By och Högberg.

1703ht137

2/16 av 1/6 i S. Ås, som nämndeman Nils Olofsson i S. Ås tillbytt sig av brodern Jon Olofsson i By för sin hustrus Karin Nilsdotters jord i N. Ås.

1703ht138

1/9 av 1/9 i N. Ås, som Jon Olofsson i By tillbytt sig av brodern Nils Olofsson i S. Ås för sin jord i S. Ås och som var Nils hustrus Karin Nilsdotters arvejord.

1707vt95

Lars Bengtssons i Prästbol arvslott i Hensgård, som hans bror Olof Bengtsson i By köpt 1700 för 13 rd 1 d smt.

1708vt7

För kronohemmanet By har kronobefallningsmannen Johan Loffman och prosten Sven Vigelius tillsammans med åborna i Stavik, Fasterud, Svenserud, Örbäck och Mårbacka instämt åborna i Högberg angående gränsen i utskogen vid Gårdsjön, men eftersom N. Ås åbor, medintressenter på Högbergs sida, ej blivit stämnda, uppskjutes målet.

1710vt55

Gifte soldaten Nils Olofsson i By (ÖE) har i april förra året i Angersbytorp avlat barn med tremännings soldaten Olof Andersson Sonmans hustru Kerstin Jonsdotter, varav hon ännu går havande. Hennes man har utkommenderats år 1700 och ej hörts av sedan "i sommars ett år sedan", då han i april 1708 låtit skriva hem från Bauscheborg. Målet uppskjutes för undersökning om hennes man varit i livet då barnet avlats

1715ht151

Här omnämns Måns Ingemarsson i By (ÖE),

1719ht39

Åborna i Västmyr och Arvidstorp kärar till åborna i stommen By om en del i äng och skog som innehas av By men som lär tillhöra kärandena. Olof Bengtsson i By nekar att svara i målet, eftersom den omtvistade marken hört till By redan före hans tid. Kärandena åläggges att instämma även kyrkoherden och ombud för kronan och konsistoriet

1720vt52

Sven Persson, Jon Olofsson och Olof Bengtsson i By (ÖE) uteblir i tvist med 304 åborna i Västmyr och Arvidstorp om äng och råmärke.

1720vt59

Änkan Marit Eriksdotter i Västegård inger förteckning över vad hon har att fordra av trossdrängen Elof Larsson Smedberg efter hans giljande, inalles 31 d smt. En del har borträknats, bl a en ox som blivit såld till Sven Persson i By. Marits kostnader för resa till konsistoriet och för rättegångar uppgår till 20 d smt, varför Smedberg skall betala henne 51 d smt.

1720ht2

Bryngel Eriksson i Arvidstorp samt Sven Olofsson, Olof Persson och hustru Annika Svensdotter i Västmyr besvärar sig jämte sina grannar över att åborna i kronohemmanet By tillägnat sig ett stycke skog och äng i Sälgvålen, som av ålder tillhör Arvidstorp och Västmyr. För By svarar prosten Johan Iser, kronobefallningsmannen Lars Ahlgren och konsistoriets ombud Johan Hesselgren samt åborna i By Jon Olofsson, Sven Persson och Olof Bengtsson. Häradsrätten har 1670 (ht 16) av sagt, att samskogen Sälgvålen skulle delas i tre delar mellan By, Västmyr och Västegård, då Arvidstorp skulle få skog på den del som tillföll dess bolby Västegård. Delning har skett 1671, och rätten uppmanar parterna att rätta sig därefter.

1720ht3

Åborna i By (ÖE) Jon Olofsson, Sven Persson och Olof Bengtsson jämte prosten Johan Iser samt Olof Morell för Mårbacka yrkar att By och Mårbacka skall tilldelas någon part av Svenseruds utskog öster om Gårdsjö bruk, liksom Svenserud delar hemskogen med By och Mårbacka. Lars Abrahamsson, Nils Månsson, Olof Bengtsson och Per Elofsson i Svenserud invänder, att i hemskogen har man tillsammans med Stavik, Fasterud och Örbäck blott en liten del, under det att By och Mårbacka äger hälften, och utskogen är Svenseruds enskilda egendom. Yrkandet avslås.

1722ht61

Per Sonesson i By (ÖE) testamenterar lösejendomen till sin hustru Britta Isaksdotter, eftersom de ej har några barn tillsammans.

1726ht50

Kaptenen Erik Kjellgren har förra året hyrt en stor båt av åborna i Svenserud för transport till Bösseviken och lovat att återställa båten till Prästbolsstranden. Nils Olofsson i By har hämtat båten vid Bösseviken men ej orkat ro den längre än till Smedsby, där han dragit upp den, men ej bättre än att den tagits av blåsten och sönderslagits. Ägarna har begärt 10 rd i ersättning av kaptenen, som i sin tur instämt Nils. Denne säger sig ha underrättat Erik Arvidsson i Svenserud om var båten var att hämta, men Erik har sagt att man ville ha den till Prästbol. Nils har erbjudits att låta laga båten men avböjt. Han ålägges att överta båten men betala ägarna dess värde 15 d smt.

1729ht82

För kvarn- och järnvägen från Gårdsjö bruk till landsvägen svarar N. Ås, Korterud, Högberg, By, Prästbol och S. Ås. Vägdelningen är underskriven av Olof Månsson i N. Ås, Lars Nilsson i Korterud, Olof Skagerberg på Högbergs vägnar, Sven Persson i By, Olof Larsson i Prästbol och Olof Nilsson i S. Ås.

1729ht195

2/7 av 1/6 i södra halva By, som Ingeborg Svensdotter i By 1729 25/8 jämte mellangift 10 rd tillbytt sig av sin styvfar Olof Persson i Bösseviken mot vederlag av 1/5 i halva Bösseviken. (Jfr med § 168.)

1729ht196

1/5 i halva Bösseviken, som Olof Persson ibidem 1729 25/8 tillbytt sig av sin styvdotter Ingeborg Svensdotter i By mot vederlag av 2/7 av 1/6 i By och mellangift 10 rd. (Jfr med § 168.)

1730vt112

Olof Persson i Bösseviken och Jon Eriksson i By har 1730 6/2 överenskommit beträffande Olofs testamente till Jon för skötsel, att för den tid Olof bott hos Jon innan han återvänt till Nils Svensson i Bösseviken, skall Nils betala Jon 4 rd och dessutom ej återfordra de två får Olof tagit med sig till By. När dessa 4 rd betalats bör Jon överlåta på Nils det testamente han fått av Olof.

1731vt105

2/9 av 5/6 i 1/2 Mårbacka, som komministern Olof Morell köpt den 19 ds (jan.) av sin brorson Olof Jonsson i By för 30 d smt.

1732vt63

Komministern Olof Morell i Mårbacka begär på egna och prosten Johan Isers vägnar för stommen By, att den till dessa hemman och Svenserud, Örbäck, Fasterud och Stavik hörande samskogen fridlyses mot olaga åverkan av de sistnämnda hemmanens åbor. Dessa önskar delning i skogen, men den saken kan ej behandlas utan att ombud för konsistoriet och kronan instämme.

1734ht163

I närvaro av komministern Olof Morell för konsistoriet och länsman Sven Skagerberg för kronan kårar prosten Johan Iser såsom innehavare av stommen By jämte ägarna av Mårbacka, Svenserud, Örbäck, Stavik och Fasterud till Högbergs ägare med yrkande att återfå det skogsområde öster om Snipeberget som tidigare tillhört kärändena men som Högbergs åbor anser sig äga. Dessa stöder sig på ett syneprotokoll av år 1662, då detta område förklarats höra till Ås och Högberg, vilket ytterligare konfirmerats av Göta hovrätt år 1708. Häradsrätten kan därför ej frändöma svarandena äganderätten till denna skog.

1738ht31

Drängen Måns Nilsson i Bogerud och ogifta Annika Svendsdotter i By bötfälls för lönskaläge. Barnet, som fötts sistlidne 18/3, har strax dött.

1739ht178

1/6 av 1/12 i By (S), som Per Nilsson i By köpt sistlidne 14/6 av Sven Persson i By (ÖE) för 16 rd

1740vt186

Fasta för Jöns Halvardsson i S. Sånby på 1/12 i Högberg, som han fått för sitt arv, enligt avtal 1737 4/10 med Nils Olofsson i By, Lars Nilsson i Högberg, Bengt Olofsson i S. Ås och Karin Halvardsdotter i N. Ås. (1. ub 38vt 156)

1741vt173

1/36 i Högberg, som Olof Jönsson i Getnäs köpt 1740 1/11 av Nils Olofsson och hans hustru Gertrud Halvardsdotter i By för 60 rd.

1742ht97

Mästersmeden vid Dömle bruk Olof Persson kärar genom Jonas Damgren till Sven Jonsson, Nils Olofsson och Ingeborg Olofsdotter i By för olaga barktäkt på hans skog under Västegård. Svarandena anser sig ha varit på egen sida om rågången. Kärandens vittnen Arvid Andersson och Olof Eriksson i Västmyr säger sig ha sett Olof Jonsson, som bor ihop med Sven Jonsson, köra ihop tallar med barken avtagen men vet ej på vilken sida om rågången det skett. Målet uppskjutes för utredning

1743vt211

Fasta för Olof Jönsson i Getnäs på 1/36 i Högberg, som han köpt 1740 1/11 av Nils Olofsson i By och Gertrud Halvardsdotter ibidem för 60 rd. (1. ub 41vt 173)

1743ht89

Nils Pålsson i Högberg och Jöns Pålsson i By har sistlidne 27/12 överenskommit om den jordlott de köpt av Olof Halvardsson i Torsby (S), att Jöns skall äga 1/6 därav mot att han betalar Nils 4 rd.

1743ht150

Enligt förlikning 1743 12/8 skall Olof Nilsson, Jöns Pålsson och Olof Jonsson i By betala mäster Olof Persson och Olof Persson d.y. i Västegård 28 d smt som 245 ersättning för åverkan på Västegårds skog över den rösgång som lagts efter utslag vid 1742 ht (97).

1744vt77

Olof Persson i Västegård, som 1742 19/2 städslat sig som soldat för åborna i By och erhållit 40 d 8 öre smt men sedan ångrat sig, ålägges att återbetala beloppet jämte 6 procents ränta.

1744vt268

Fasta för Nils Pålsson och hans hustru Gertrud Elofsdotter i Högberg på 1/4 av 5/18 i Högberg, som de köpt 1741 31/12 av Olof Halvardsson i Torsby för 120 rd. Nils har dock enligt utslag vid 1743 ht (89) avstått 1/6 därav till Jöns Pålsson i By mot att denne betalar honom 4 rd. (1. ub 42vt 132)

1745ht37

Olof Månsson och Olof Olofsson i N. Ås har 1745 1/10 för 16 rd sålt Jöns Pålsson, hans hustru och barn i By 1/8 i kvarken närmast Gårdsjö bruk.

1746vt103

Olof Nilsson i By anhåller om hjälp av brandstodsmedel efter en eldsvåda, som inträffat 1745 14/6 och varigenom han förlorat två stugor med en liten källare. Pigan Annika Svendsdotter i Östmansby, som vid eldens utbrott i den häftiga stormen varit ensam hemma, intygar att branden uppkommit av våda. Olof tilldöms 60 d smt av saköresmedel, efter 13 penningar smt per hel gård. Häradsborna vill dock slippa det invecklade bråkräkandet och hellre betala 1 d smt per hel gård efter någon turordning. Olof får efter godkännande av landshövdingen uppbära 60 d smt efter 1 d smt per hel gård.

1746ht125

Per Arvidsson i Skacksjö fordrar av Olof Jonsson i By 3 rd som denne är skyldig honom. Olof uteblir men har erkänt skulden och döms att betala Per.

1749vt158

Jöns Pålsson, Olof Nilsson och Olof Jonsson i By klagar över olaga åverkan och olovliga vägar på deras skog. Sådan åverkan förbjuds vid vite.

1749vt229

Fasta för Håkan Jönsson i Fölsvik på 1/6 av 1/18 i Fölsvik, som han köpt 1733 15/2 av Per Jönsson i Fölsvik för 22 rd. (1. ub 33vt 190. Vittne bl a Sven Persson i By.)

1750ht19

Hustru Stina Jonsdotter i Persby erkänner att hon utan lov tagit en häst på By utmark (ÖE). Hästen värderas till 10 d smt, varför hon bötar 4 x 10 d smt, vilket fördubblas, eftersom stölden skett på utmarken. Boten avstraffas med 12 par ris efter det att hon stått två timmar i halsjärn vid en påle att skämmas, varjämte hon skall undergå en söndags uppenbara kyrkoplikt.

Bilagor

Om BY 1

Om By 2

Om By Boställ

Om By Bärj

Om By Myra

Ö:a Ämterviks sn

By 1 mtl (= 960 öre smt skatt)

Inget annat känt hemman i Ö:a Ä-vik har under tidernas lopp bytt jordnatur vid så många tillfällen som By. Dess framtid har därmed ej sällan förefallit otrugg åttn mänskligt sett. Gården är annars välbelägen, urgammal och känd ej enbart inom hemsocknen. Det har sålunda ej krävts något närmare förtydligande av ortnamnet, det har gott och väl räckt med By rätt och slätt. Man må därvid jämföra med ett par andra bebyggelser i omgivningen, Smedsby resp Östsmedsby (det senare förvanskad till Östmansby), där det för säker gårdsidentifikation ej räckt med -by, som slutled. Man har till undvikande av förväxling behövt förse dem med var sin förled, Smeds- resp Östsmeds-.

I fallet By, som bebyggelsemässigt säkert är äldre än de båda nu nämnda byexemplen, har sockenfolket entydigt urskiljt och förstått, var deras By var beläget. Det fanns tidigt blott ett alternativ. Samma förhållande gällde Sunne socken, där det också existerade ett gammalt hemman kallat By. Mellan dessa båda förelåg dock faktiskt viss uppenbar risk för sammanblandning. Under bl a 1700t talades och skrevs det därför om Södra By (= By i Ö:a Ä-vik) i motsats till Norra By (= By i Sunne socken).

I senmedeltid ägdes By i Ämtervik av värmländsk provinsadel, där ett ägarnamn år 1460 är känt, väpnaren Nils Olofsson på Östbro i Bro sn, Näs hd. På 1550t under Gustaf Vasas regering drogs både By och även Svenserud in till kronan som arv och eget. Genom hertig Karls brev daterat Örebro 1586 17/3 tillkännager han, att befallningsmannen i Värmland Lasse Botvidsson till Agnhammar (i Grums sn) fått en gård i förläning, (Prästbol i Ö:a Ä-vik), som av ålder legat under prästbolet i Fryksdalen. Detta får i utbyte ett annat hertigens arv och eget hemman By i Ämterviks sn. Kyrkoprästen i Fryksdals gäll var då och senare bosatt på sitt boställe Hasselbol vid Frykensundet i Sunne sn. För sitt underhåll hade han dessutom rätt till ett stomhemman. Det blev By, som ur flera synpunkter var betydligt bättre än det magra, instängda Prästbol. Prästen gjorde otvivelaktigt ett gott byte. Från 1800t slut och in på 1900t kom By att friköpas från kronan, gårdsdel för gårdsdel.

Här förträffligt avfotograferad hemmanskarta upprättades år 1881 av Ernst Ekelund i samband med laga skifte av Bys ägor, vilken lantmäteriförrättning fastställs lagligen 1883 7/5. Fram till året för kartans tillkomst har By bestått av 4 till mantal lika stora egendomar, vardera således om 1/4 mtl, (eller 240 öre skatt), med namn efter sina inbördes geografiska lägen och samlade i klunga uppe på höjdryggen ovanför delvis sankt ängsmarker närmast öster om byn med ån Ämtan som naturlig rågräns. Bebyggarna, stod ursprungligen i nära släktskap med varandra och gårdarna var ur skattesynpunkt av jordnaturen krono under allmän disposition.

För identifikation och i någon mån sparsamma kommentarer har de 8 skilda kartbladen getts littera A tom H skrivet med blyerts i nedre högra hörnet.

År 1881 står By inför tre /3/ övergripande förändringar och kartan lämnar en värdefull illustration till situationen inför uppbrottet.

- a) gården "där Sy" (litt A), som utgör Ö:a Ä-viks 1/3 del av By, skall försäljas under skatte till privatperson för att församlingen skall få medel till inköp av Herrestad i hemmanet Västgård som kyrkoherdeboställe. Ö:a Ä-vik, V:a Ä-vik resp Gräsmark skulle nämligen nu bli egna pastorat. "Där Sy" i By var faktiskt en tid påtänkt som boställe för blivande herden i Ö:a Ä-vik, men tanken visade sej orealistisk och föll.
- b) gården "där Väst" (litt C), som var V:a Ä-viks 1/3 del av stomhemmanet, skulle flyttas ut ur bygemenskapen och samtidigt utarrenderas av sagda församling. Gården blev kallad Söderby efter utflyttningen. Gräsmarks 1/3 del, "där Nol", fick bli kvar, även den arrendegård, litt B.
- c) gården "där Öst" i By, som motsvarat 1/4 mtl, avvecklades och dess ägor gick upp i litt A - C.

V:a Ämterviks resp Gräsmarks församlingars resp 1/3 del förblev av jordnaturen krono ännu ett antal år.

Kartblad A

utvisar ett brokigt lapptäcke av större och mindre åker-, ängs- och röjningstegar jämte höslogar förutom byns sätertrakt, som återfinns på följande blad. Ännu har laga skiftesföreskrifter ej praktiserats. Utritade är de fyra tätt liggande, dittillsvarande huvudgårdarna, som nu skulle reduceras till tre och ej längre behövde rätta sej efter, vad prosten i Sunne tyckte och tänkte. Där fick "där Nol" (litt B) stå kvar med sin parstuga och övriga ekonomibyggnader, där fanns "där Öst", vars ägarfamilj gett upp, "där Väst" (litt C), som blev Söderby samt "där Sy" (litt A), vilken gård blev kvar men ej kyrkans egendom. Långt in på 1900-t kom all jord i By att ägas av en och samma släkt Borgström.

Gårdsbebyggelserna ännu i det tidiga 1880t vittnar ej blott om aktningvärd ålder, byggnadssättet i dess helhet och enskilda byggnaders utformning representerar för orten typisk storbondegårdsstil. Själva gårdstunet, bogården, där humle brukade odlas, omramas av boningshus, vanligen en envånings parstuga i Ö-V med ingång åt S, och timrade längor för olika behov bildande en närmast kringsluten fyrkant. Gårdarna ser ännu på kartan ut som små fästningsverk men alls ej tillkomna i försvarssyfte utan för att i möjligaste mån underlätta gårdens dagliga arbetsmöda sommar som vinter. Generationers erfarenhet och möda hade utvisat, att det var mest praktiskt ha sina gårdshus placerade i en fyrkant med allt inom bekvämt gångavstånd.

I kartbildens vänstra (västra) kant ser man vid bokstaven d en flik av Västmyrsmossen, "Bränntorf" står det och på nästa kartblad hela benämningen "Jordtag och Bränntorf". Myrjord nyttjades för att luckra upp den sega leran på marker i Ämtans grannskap. I högra (östra) kartkanten ringlar ån Ämtan, där finns vid "b" ett "Lertag". Sådant material användes bl a för tegeltillverkning och att utvändigt täta spruckna spismurar. Öster om ån skymtar säterområdet Säljvålen med sina tre delägare eller från söder Västgård, By och Västmyr. Arvidstorp, som är avgärda under Västgård, sökte av detta skäl få del i Säljvålen, men lyckades ej. Norr om Västmyrs-Säljvål gränsar hemmanet Södra Ås.

I kartbildens mitt löper - i plan har ingen förändring skett efter långt över 250 år ^{den landsväg,} som sedan 1860t börjat nyttjas i stället för den gamla genom Västgård förbi Arvidstorp - By - Lill-Högberg och vidare norrut mot Sunne. Denna sedermera allmänna landsväg var på en lång sträcka från början Gårdsjö bruks enskilda utfart ner till sin utskeppningshamn i Ämtans mynning med en järnbod nära nuv Sjösala. Vägsträckan Gårdsjö bruk - S:a Ås - Prästbol kallades följaktligen "järnvägen". För sjöfärder ner till Fryksta hade bruket egen råseglande båt och dess skeppare bebodde gården "Enkuul" i Prästbol, som bruket ägde.

Kartblad B

illustrerar i bladets mitt den s k Bybäckens stilla och krokiga färd åt öster från mossmark till utloppet i Ämtan. Vid torpet "Vägvisårn" under By tar en väg av åt öster mot "Ulleröa" - ja, så sa' alltid folket i Ö:a Å-vik - dvs mot Övre Ulleruds sn vid Klarälvens strand. Huvudvägen mot Sunne sn fortsätter rakt norrut. Här i "korset" stod i äldre tid en vägvisare av sten och pekade ut vägvalen. Torpet på platsen fick därav sitt namn.

Kartblad C

utvisar skolhustomt utmed Ullerudsvägens västra kant, sedan mer än 20 år tillbaka bebyggt med ett litet redan trångt skolhus och ett än mindre uthus för ved och avträde. Mitt emot skolhuset och en bit från östra vägkanten står Östanby skollärboställe med stuga i N-S och ladugård med loge och lador utmed östra vägkanten litet längre i norr. Sagda uthuslänga minns säkert ännu en del forna elever vid Östanby numera sorgligen raserade (östra) skolhus. Längan hade råghalmstak och kom under kort tid i slutet av 1930t att nyttjas som bilgarage. Det var så, att småskollärrinnan fru Lydia Johansson (kommen från By i Sunne f ö, och som ogift med namnet Olsson) jämte make hade inköpt en Opel kadett av årsmodell 1930 och därtill skaffat sej körkort. Lyckan att kunna köra omkring i egen bil blev tyvärr kortvarig. Sedan 2:a världskriget hösten 1939 brutit ut, blev all privatbilism snöpligen utan bensin. Den krävde försvarsmakten.

Här bör sägas, att skolhusplan + skollärboställe tillsammans utgjorde en areal av 4,6 ha. Jorden kom en tid att arrenderas av Hjalmar Persson på "Hagaborg" i S:a Ås, fjärdingsman och ledamot av skolstyrelsen.

Kartblad C (forts)

Norr om Östanby, platsen kallades i orten av ålder "Hundbacken", svävade som en fågel låt vara på beskedlig höjd över Ämtån en konstbyggd stenvalvbro i ett spann. Den kallades "Skatbroa", och namnet åsyftar säkert kråkfågeln skata (*Pica pica*). Trots ansatser att söka bevara stenbron är den numera tyvärr helt raserad. Göran Bengtsson i Kvarntorp lyckades rädda valvets hjässten och enl denna är bron byggd 1831. Stenen finns att beskåda vid Ås brunn. Vid bygget anlätades säkert erfaren broentreprenör biträdd av arbetskraft från orten. Ledstängerna (broräckena) var av trä och i enkelt utförande. För oss som på vår skolväg dagligen hade att passera bron, är den ännu i tydligt minne bevarad.

Ortnamnen Hundbacken och Skatbroa har nyss berörts, men i hemmanet By finns ännu ett litet ovanligare att nämna, "Kattbärj". Det var på sin tid en samlingslokal för fester, basarer, baler m m, innan det moderna Sjösala öppnades.

Norr om Skatbroa avsmalnar Bys skogsägor och blir så småningom en obetydlig remsa utmed Ämtåns västra åkant, ej sällan översvämmad vid högvatten. Vid bokstaven c på kartbladet nyttjades ett mindre "Grustag".

Kartblad D

visar bl a ~~har~~ Bys nordligaste ängsmarker, som i ett jättegap tycks sluka hemmanet Staviks ängar. Ån Ämtån viker av åt nordväst. Under litt A finns minst en ängslada markerad de kan ha varit fler. Än minns jag från 1930t hur de stod där grå, utspridda, typiska och många till antal, när man tittade ut över ängsägor under By, Stavik, Svenserud, FASTERUD, Örbäck, Mårbacka m fl. Vartefter gårdar började drivas kreaturs- och hästlöst blev höfångst av allt mindre betydelse och ängslador fick förfalla.

Hemmanen S:a resp N:a Ås nyttjade aldrig lador för mellanlagring av sin höskörd, efter sedvanlig lufttorkning på trähässjor (alltid 4 rölängder vertikalt) kördes höet hem i vagn till resp gård.

Som på denna laga skifteskarta har ängsmarker tydligt markerats och inritats även på aktuella ekonomiska kartblad från 1880t låt vara i mindre skala. (1:20,000).

Kartblad E

vi ser östligaste delen av sätertrakten By-Säljvål med tomt nr 826 och torpet "på Bärj" med sin stuga i ägens södra kant. Fig 819 visar torpet "på Myra" även kallat "Myrlöcka". Stugan, som förefaller vara ~~större~~ större än den "på Bärj", står i det NO tomthörnet och uthuslänga mitt i rået mellan By och Västgård. Hit hör fler ägor än till "på Bärj".

Kartblad F

i bladets södra (nedre) hörn står en romersk II och i norra (övre) hörnet I. Närmast Ämtån markeras trädbevuxen betesmark s k hårdvallsäng. Två åkergator är utsatta en lång i riktning Ö-V, en kortare i N-S (fig 750). Vid "Soldattorp" gör bygatan en tvär gir åt väster och måste ~~senare~~ senare i detta avsnitt vara omlagd. Man har tydligen velat runda ett eller annat terränghinder kanske en bergknöl. Soldattorpets uthuslänga i Ö-V står med sin östgavel alldeles i väster väggkant med den lilla envåningsstugan ytterligare alnar i SV. Tomten bär nr 799. På fig 805 finns ännu en länga tillhörande torpet och placerad i N-S. Det sagda kan ej tolkas på annat sätt än att åttn boställsstugan (möjl med något uthus) snart därefter flyttats öster om färdvägen genom Säljvålen, som justerats något i läge. Det är ju möjligt, att stugan behövde rustas efter militär inspektion och att man därvid passade på att flytta den till ett lämpligare läge.

På tomt 784 finns torpet "när Gunnman". Vågar man lita på kartritarens noggrannhet står den lilla stugan längst i norr på sagda tomt och - mycket överraskande - placerad i N-S. Detta torde vara fel (eller har jag fel?), vi minns ju att den stod i Ö-V med ingång åt S. Någon större ombyggnad efter 1881 är veterligen ej känd, men kan heller ej avfärdas utan vidare. Uthus i Ö-V ett antal alnar söder om boningshuset är definitivt riktigt. Vid fig 786 finns ytterligare en länga i N-S troligen tillhörande "när Gunnman".

Kartblad G

Till hemmanet By hörande ägor inkl sätertrakten By-Säljvål har sedan långliga tider funnits i två /2/ skilda områden. Dels i anslutning till ursprunglig gårdsbebyggelse fram till och utmed ån Ämtan ända upp till i nivå med Högbergsmossens norra ände. Dessa nordligt belägna ägor ej särskilt lättillgängliga har dock varit välbehövliga för bärgande av vinterfoder till ett relativt stort kreatursbestånd. Dels har By haft en beskuren andel i den s k Mårbackaskogen, som ursprungligen tillhört Svenserud. I Bys skogsskifte har emellertid det avgärda Mårbacka (avsöndrat från Svenserud) en betydande andel, vilket framgår av kartbladet och som till ytterligare förtydligande av mej ifyllts med färgpenna vad avser yttergränser. "Mårbackas ägor" står det skrivet, vilket således är en enklav i Bys skogsmark. Undrar, om de, som nu har ansvar för minnesgården Mårbacka, känner till förhållandet?

By har tveklöst haft fullgoda skäl anskaffa mer skogsmark. Troligen kan sådan ha tappats när gården ägdes av adelsmän bosatta långt bort från By och därmed ej fullt ut kunde bevaka sina intressen. Detta blott ett antagande. Om tillökningen i Mårbackaskogen skett genom köp eller byte eller på annat sätt, möjligen arv, vet vi ej. En jämförelse av disponibelt skogsinnehav i angränsande hemman i socknen ger god uppfattning om bristen på hustimmer, ved och gärdsel men även skogsbete sommartid för Bys del.

Till Svenserud hör ex.vis 386,2 ha skog på 1880t, till Västmyr 206,9 ha, till Högberg 217,2 ha medan för By redovisas sammanlagt 169,6 ha. Skogrikt är hemmanet Skacksjö med 811,6 ha och Södra Ås med 573,7 ha. By är alltså mindre lyckligt lottat vad gäller areal skog, är dessutom instängt i sina skiften. I samma nöd befinner sej även Stavik med blott 143,6 ha skog. Då bör beaktas, att 1/3 mtl Fasterud är avstyckat från Stavik, som ändå får betecknas som skogfattigt.

I kartbladets mitt letar sej från "Vilersteen" en skogsstig av åt öster mot Högbergssäter. Gångstigen stryker förbi Backtorp, även utsatt på ekon kartan blad 105.

Kartblad H

Bebyggelsen Backtorp med inägor markeras på fig 890-895. Stuga i N-S står på 893, uthuslänga i N-S ett antal alnar V om stugan. Uthus på fig 894.

Torpet sedan länge utlagt, men ruiner synliga. Härifrån kom Back-Kajsa, Selma Lagerlöfs barnjungfru, åt vilken författarinnan kom att ägna det inledande kap, Barnjungfrun kallat i sin självbiografiska bok Mårbacka, utgiven 1922. Det finns ett foto föreställande Back-Kajsa. Hon är tidigare ej identifierad. Måhända är det hon som 1890 (43) kallas understödshjon Kajsa Persdtr * 1819 och bokförs under By. Det är åttn ett förslag.

Ö:a Änterviks sn

By 1 mtl (någon gång kallat Södra By till skillnad från det nordligare belägna skatteht By i Sunne sn)

Gårdens jordnatur har under gångna sekler ändrats ovanligt många gånger. På 1400-t är By och även Svenserud frälse och äldste kände ägaren till By är en fogde eller uppsyningsman Nils i /Ost/Bro i Bro sn, Näs hd. Enl ett diplom utfärdat i Varnum 1460 24/3 säljer denne Nils i Bro halva Ulvsby i Sunne sn och hela By i Änterviks sn till dåv lagmannen i Värmland, Olof Björnsson /Vinge/, för 60 mark. Ägarna till By kan sålunda spåras betydligt längre bakåt i tiden än något annat av socknens skattehemman, där årtalet 1503 utgör en bortre gräns för möjligheten att hitta tidiga bondenamn.

I kung Gustaf I:s tid eller enl kronans jordebok 1540 räntar en Erik på frälsegården By

1/2 pund (= 12 marker) smör för kungsfodring

2 hästar i årlig fodring

Onkr 1570 drar hertig Karl (senare kung Karl IX) in landbogården By till kronan som arv och eget och gården nämns så t ex 1575 och ännu 1694. By utgör nu kungamaktens privata egendom jämte ett stort antal gårdar i hela riket. I brev daterat Örebro 1586 17/3 tillkännager emellertid hertigen, att befallningsmannen i Värmland, Lasse Botvidsson till Agrhammar i Grums sn, fått en gård (Prästbol i dåv Änterviks sn) i förläning och som av ålder legat under kyrkoprästen i Fryksdals gåll. I utbyte mot det relativt magra Prästbol får nu kyrkoherden i Sunne hemmanet By i Änterviks sn, som stonhemman. År 1601 räntar 1 mtl arv och eget By

landgillesjäm 3 hundrat (= 360 st osmundar)

landgilleshumle 1 mark

Kyrkoprästen Petrus Jonæ, herr Per kallad och i tjänst mellan åren 1569-1623, innehar sålunda By under lång tid som tilldelningsstom eller till sin död 1623. Hans änka i det 2:a giftet, Sara Svensdtr, bor i By, som hon har fritt från skatt ännu 1625. I mantalet 1628 införs en länsman under By, hans namn anges dock ej. Prästparet Petrus och Sara har emellertid en dotter Abbelona (Apollonia) gift med länsmannen i Fryksdalen Nils Botolfsson, f ö drunknad 1654 vid Fredros, Gunnarskogs sn. Denne länsman stamfar för släkten Bergenhem. År 1627 (Väml handl 1627:3) har nytillträdde "Mäster Sven" i Fryksdalen fritt 1 arv och eget By med jordeboksräntan 9 dal 16 öre 4 4/5 pgr. Mäster Sven är kyrkoherden Sveno Benedicti (Sven Bengtsson) Elfdalcius Camenius i tjänst i Sunne 1626-1647 och därefter superintendent i Karlstad. Jordeboksräntan för By anges enl följande:

18	lispund osmundjäm	4: 16: —	1 dal = 32 öre
	städjpenningar	1: -: —	1 öre = 24 pgr
	tullpenningar (kvarmtull)	- : 1: —	
	fodemötspenningar	- : 24: —	
4	dagsverken	- : 24: —	
4	årliga hästar	2: -: —	
2	kungshästar	- : 12: 19 1/5	
1	mark humle	- : 2: 9 3/5	
		<hr/>	
		9: 16: 4 4/5	

Under återstoden av 1600-t är 1 mtl arv och eget By fortsatt kyrkoherdens i Fryksdalen tilldelningsstom med oförändrad jordeboksränta enl nyss och jordnatur, och disponeras i tur och ordning av tjänstgörande kyrkoherdar i Sunne församling.

Från semedeltid och framåt utgör By två till areal ung lika stora brukningshälfter, vardera motsvarande 1/2 mantal. Sätertrakt äger man i den mellersta delen av Säljvålen i skogssluttningen öster om dalföret. Västmyr, grannhemmanet i NV, innehar det norra Säljvålen, hemmanet Västgård i SV har den södra Säljvålsdelen, till ytan f ö större än de båda andra Säljvålarne. I Säljvålen har resp rotesoldat sin hemvist.

Med 1650-t tillkommer ytterligare en hemansdel i By, som dämed innehåller tre till areal i stort sett lika brukningslotter. Dessa är bebyggda och gårdarna kallas efter de väderstreck, där de står, för där Nol, där Sy och där Öst, av vilka sistnämnda är den senast tillblivna och med 1870-t utlagda.

Under 1750-t uppstår ännu en egendom uppe på åsryggen, nu i stort fullbebyggd, då där Väst avstyckas. Det innebär, att vardera hemansdelen i By utgör 1/4 mtl eller 240 öre silvemynt skatt.

Sedan där Öst utlagts som gårdsdel, återgår By att bestå av tre i huvudsak lika stora egendomar om vardera 1/3 mtl, av vilka där Sy och där Nol blir liggande kvar uppe på åsen, där de alltid funnits, medan det sent tillkomna där Väst utflyttas och efter sitt nya läge kom att benämnas Söderby.

Genom kungl brev 1854 21/7 föreskrivs, att Ö:a Äntervik jämte V:a Äntervik och Gräsmark skulle bli självständiga pastorat vid nästföljande kyrkoherdeledighet i Sunne socken. Delningsbeslutet träder i kraft 1882 1/5. Fölkmeningen i Ö Ä-vik är då ca 2.900 personer. De tre befintliga gårdarna i stamhemmanet 1 mtl krono By blir nu uppdelade, som följer:

där Sy (By 1:2 och 1:3 vid laga skifte fastst 1883 7/5) utgör Ö Ä-viks pastorats 1/3 del av By, dvs 320 öre skatt, där det inledningsvis är avsikten, att den nye kyrkoherden i församlingen skulle bosätta sej, då dittillsvarande prästbostället på Halla i hemmanet Mårbacka ligger obekvämt (avläggset) till. Tanken att göra där Sy till kyrkoherdeboställe överges.

där Nol (By 1:4 vid laga skifte fastst 1883 7/5) utgör Gräsmarks pastorats 1/3 del av By,

Söderby (By 1:5 eller litt C vid sagda laga skifte) utgör V Ä-viks pastorats 1/3 del av By. Denna hemmansareal säljs på offentlig auktion 1915 26/6, varvid Johan Backman i Stavik avger högsta anbudet, 12.100 kr, godkänt av Kungl Maj:t enl nådigt brev 1916 3/3.

Komministerbostället på Halla i Mårbacka säljs av Ö Ä-viks församling 1881 11/7 för 9.125 kr till nämndemannen Olof Olsson, kommen från där Ner i Mårbacka och farfars far till nutida Olof Olsson på Halla. Ehl beslut vid kyrkostämman 1882 24/2 köper Ö Ä-viks församling i stället som kyrkoherdeboställe för 25.000 kr egendomen Herresta om 5/8 mtl av Västgård dvs 600 öre skatt + 60 öre av Prästbol (= där Väst eller nuv församlingshemmet) + flera skogsskiften belägna i Gunnerud resp S:a Gunnerudstorp. Säljare är Wiktor A Bauman på Herresta och köpekontraktet av 1882 31/3 är bevittnat av Jan G Asker och Emil Olsson i Prästbol. Wiktor Baumans köpebrev är daterat 1883 11/8 med egenhändiga namnteckningen bevittnad av J A Ljungström och Johannes Svensson i Prästbol.

I Kungl Maj:ts nådiga brev 1883 1/6 medges, att där Sy i By finge försäljas på offentlig auktion, vilket sker 1883 2/10. Ö Ä-viks församling avger högsta anbud, 14.500 kr, vilket godkänns av Kungl Maj:t enl nådigt brev 1883 31/12. 1/3 krono där Sy har nu överförs till 1/3 mtl skatte, medan återstående 2/3 förblir krono, dvs Gräsmarks resp V Ä-viks andelar.

Ö Å-viks församling arrenderar inledningsvis ut sin gårdsdel där Sy i By, som 1886 1/1 utgör 320 öre skatt och åsätts tax.värdet 13.400 kr. Det är ju möjligt, att församlingens styresmän vid avhållen auktion ej anser sej ha fått tillräckligt högt anbud på gården och dämed själva känner sej föranledda ta över där Sy. Den förste arrendator i församlingens regi är Per Persson-Backman * 1829 17/11 i Backtorp under By, torpet nu utlagt är beläget öster om herrgården S:a Mårbacka. Per står antecknad som torpare under By åren ca 1860 - 81, då han bebor Backtorp. Han blir gift 1853 26/12 m Marit Svensdtr * 1829 31/8 i Sunne, hon död i By 1885 12/10, då Per sålunda blir änklings. Arrendator Per Backman /d ä/ förmodligen med hjälp av sina barn - en son heter f ö också Per Backman /d y/ * 1859 24/3 i Backtorp - köper där Sy i By av Ö Å-viks församling senast 1896. Efterföljande ägare är Gustaf Hjelm, som tillträdde trol år 1908.

Under 1900-t senare hälft har ägaren Tage Borgström med familj samlat hela 1 mtl By på en hand under jordnaturen skatte. Därmed är cirkeln sluten. By torde nämligen ha varit en skattegård innan frälse, kungamakt och kyrka blev intressenter.

Vid 1880-t ingång består By av förutom tre /3/ bebyggda huvudgårdar även nio /9/ torp och undantag, varav 1 soldattorp och ytterligare 3 torplägenheter belägna i By-Säljvål. Återstående fem /5/ bebyggelser må åtminstone uppräknas utan att här närmare beröras:

Noler Mårbacken eller när Krösa

Vägvisåm

Östanby skollärareboställe (By 1:2)

Östanby skola med plan (By 1:3)

Backtorp

Samtliga 12 berörda bebyggelser inom By står utsatta på ekon kartan från 1880-t. Norr om den nu raserade Skatbroa och väster om Ämtan har emellertid på Bys marker stått ännu ett torp kallat Ånyra. Detta tidigt utlagt.

Om där Sy i By kan tilläggas, att dess ursprungliga skatträtt, 320 öre, i 1900-t början kom att reduceras genom två olika lagliga lantmåteriförrättningar, varav den första ägostyckningen fastställd 1903 29/1

Litt Aa	äg Per Backman	270 öre	9/32 mtl	67,7316 ha	By 2:4
" Ab	äg " "	50 "	5/96 "	23,7595 "	By 2:5

Ovanst By 2:5, 50 öre, klyvs i ny ägostyckning fastst 1913 23/8 i

Litt Aa	äg Petter A Asker	där Ner i Åsen	33 öre	5,9170 ha	By 2:8 (nu äg Mårbackastiftelsen)
" Abb	" J Matsson		17 öre	17,8420 ha	By 2:9

By 2:4 ovan, dvs kvarvarande 270 öre av där Sy delas ännu en gång i ägostyckning fastst 1920 9/3 som

By 3:2	Litt Ca	äg Per Sundgren	där Sy i By	195 öre	18 pgr areal	50,80 ha
By 3:3	" Cb	" O Fritiof Olsson	på Kuul i S:a Ås	34 "	5 "	" 5,01 "
By 3:4	" Cc	" Johan Högnan	Sundsta i Lell-Högberg	13 "	17 "	" 2,00 "
By 3:5	" Cd	" Karl A Olsson	på Back-kuul i S:a Ås	55 "	20 "	" 14,64 "
By 3:6	" Ce	" Johan Sjöholm	i Västgårds-Säljvål	20 "	12 "	" 4,72 "

By 1 mtl

På 1880-t utgör åker och annan jord under plog totalt 103,3 ha, naturlig äng 8,9 ha och skogsmark 169,6 ha. Hemmanets skogstillgång har alltid varit knapp. En del är belägen i By-Säljvål, en annan del i den sk Märbackaskogen, som de båda frälsegårdarna By och Svenserud ägt gemensamt. I Märbackaskogen förrättas storskifte 1799, lagligen fastställt år 1800. Laga skifte i By förrättas 1881, fastställt 1883.

Som illustration till Bys ringa skogsareal kan nämnas, att 1/4 mtl Bogerud i Ö Å-vik äger 270,2 ha skog, dvs 100 ha mer än 1 mtl By, men är naturligtvis detta underlägset i åker och har blott 43 ha inkl äng, dvs 60 ha mindre åker för Bogerud jämfört med By.

1585 årlig ränta

landgillesjäm	3 hundrat	(så även t ex 1601)
humle	1 mark	(tillökad 1 mk humle 1585)
årliga hästar	4	
kungshästar	2	

1600 årlig ränta lika som 1585

1600 Nils i By 5 mark 2 öre (1 mark örtug = 8 öre) 1 gill oxvärderas i 24 öre

1600 tionde: "Biugh" 6 skäppor, havre 3 skpr (ingen råg)

1610 Nils Jonsson m hustr och 1 piga
Nils m hustr och 1 piga

1613 Nils i By	1	} fjärd.man 5 riksdaler
dräng	1	
piga	1	
"Mågh"	2	

1615 Nils	1
dräng	1
piga	1

1627 Elof
Olof

1628:4 Olof 3tr uts, 1 häst, 5 kor, 4 stutar, 2 kvigor, 2 u getter, 5 får, 2 u får, 3 u svin 5: 26 1/2
Elof 3tr " 1 fåle, 1 oxv, 6 kor, 2 stutar, 4 kvigor, 2 u getter, 4 får, 2 u svin 5: 25 1/2

1629 Elof
Olof

1630 Elof
Olof
dräng

1631 Elof, Olof, son Jon Elofsson "knecht"

1635 jordebok 1 arv och eget By

städjepenningar	1: — : —
fodemötspenningar	—: 24 : —
tullpenningar	—: 1 : — (för kvam)
18 lispund osmundsjärn	4 : 16 : —
1 mark humle	—: 2 : 9 3/5
4 dagsverken	—: 24 : —
4 årliga hästar	2 : — : —
2 kungshästar	—: 12 : 19 1/5
	<hr/>
	9 : 16 : 4 4/5

1640 Olof 4 pers, Elof 3 pers

1641 Olof Nilsson + hust + son + sonhust + piga 5 pers 1641, 1649 Sven Olofsson
(se även Elof Nilsson + hust + piga 3 "
föreg s-a)

1640 tionde

Olof 7 skpr havremjöl 4 skpr blandmalt (ej råg) 4 pers
Elof 7 " " 2 " " 3 pers

1642 Olof + hust + son + sonhu + dräng + piga 6 pers 1642 Sven Bengtsson "Knecht"
Elof + hust + piga 3 "

1643 Olof = 1642 6 pers
Elof + hust + dräng 3 pers

1644 Olof = 1642 6 pers
Elof + hust + dräng + piga 4 pers

1650 Elof i By jordeboksränta 9: 16: 4 4/5

1653 Sven Olofsson + hust + son + sonhu + piga 5 pers
Elof Nilsson + dtr + måg (ingen hustr) 3 "

1657 Sven Olofsson + hust + dtr + måg 4 "
Jon Elofsson + hust + piga 3 "

1664 Sven + hust + piga =3 Jon + hust + piga =3 Bengt + hust = 2

1678 Jon Olofsson + hust =2 Jon Eriksson + hust + piga =3 Bengt Olofsson + hust + piga =3

1688 d:o + hust + drä =3 Isak Olofsson + hust + dtr + pig =4 Olof Bengtsson + hu + drä =3

- 1689 jordnaturen för By är 1 mt.l krono när indelningsverket träder i kraft. Fortfarande är hemmanet stam för kyrkoherden i Fryksdals gäll. By tilldelas rote nr 49 och åböndernas namn är
Jon Olofsson	1/3	
Isak Olofsson	1/3	
Olof Bengtsson	1/3	där Öst
- 1689 mantalet:
Jon OS + hust + pig Anna	3 pers
Isak OS + hust + dott Brita	3 "
Olof BS + hust + drä Nils Bengtsson + pig Marit	4 "
- 1692 jordebok
- 1 mt.l arv och eget
- Joen Olofsson, Isak Olofsson, Olof Bengtsson jordeb.ränta 9: 16: 4 4/5
- 1692 mt.l
Jon Olofsson + hust + pig Anna	3
Isak Olofssons hustr + måg Per + hust + pig Marit	4
Olof Bengtsson + hust	2
- 1694 mt.l arv och eget
Jon OS + hust + pig Marit + gossen Sven /Jonsson/	4
Isak OS + hust + måg Per + hust + pig Kerstin	5
Olof Bengtsson + hust + drä Pål + pig Gertrud	4
- 1702 mt.l
Jon OS + 2 sön + 1 dtr + sonhust	5
Sven Persson + hust + 2 dtr + måg	5
Olof Bengtsson + hust + piga	3
- 1715 mt.l
Jon Jonsson + hust + drä	3
Nils Olofsson + hust + moder Elin	3
Nils Isaksson + hust + piga	3
- 1715 jordebok
- Sven Joensson, Sven Persson, Olof Bengtsson jordeb.ränta 9: 16: 4 4/5
- 1740 mt.l
Olof Jonsson + hust + drä + pig	4
{ Jon OS + sv.mor + hust	3
{ Olof Nilsson + hust	2
Nn Nils Isaksson + hust + son	3
(Nils + 1741 20/1 "57" begr 1/2)	
- 1741 mt.l 3 bruken.delar
Olof Jonsson + hust + pig Annika	3
Olof Nilsson + hust + sv.mor hust Gertrud	3
änkan Ingeborg Elofsdtr, son Per	2

1750 mt1

Olof Nilsson + hust + vuxen drä
 Olof Jonsson + hust + vux dtr + måg + vux drä
 Jöns Pålsson + hust + 2 vux söner + 1 vux dtr

3 ^u där Öst
 5 " NOL
 5 " Sy

1763	jordeb.ränta	9: 16: 4 4/5
	mantalsränta	15: 30: 9 3/5
		<hr/> 23: 15: —
		2: -: —
	Summa	<hr/> 25: 15: —

1785 mt1

1/4	klockaren Lars Olsson + hust + dott Marja + drä Jöns + pig Karin	5	—	där Öst
1/4	Lars Nilsson + hust + drä Nils, pigor Margareta o Brita	5		där Väst
1/4	Nils Olsson + hust + son Olof + pigor Rangella o Kattrina	5		" Sy
1/4	Nils Arvidsson + hust + drä Jon + pigor Marja o Margareta	5		" Nol
	sold Bymans hustru	1	-	

1788, 1789

1/4	klockaren Lars Olsson brukar 5/24 i Västgård = 6/24 + 5/24 = 11/24	där Öst
1/4	Lars Nilsson	" Väst
1/4	Nils Olsson	" Sy
1/4	Nils Arvidsson	" Nol

arvslotter

1792	klockaren Lars Olofsson	6/8	4/5 dal smt (trol = 4 1/5 dal)	där Öst
	Nils Olofsson	5/5	3/3 " 16/16 (3 dal 16 öre)	sär Sy
	Lars Nilsson	4/5	3/3 " 16 (3: 16: -)	" Väst
	Nils Arvidsson	6/6	4/4 " (4: -: -)	" Nol

1801	1/4 Bengt Månsson klockaren Lars OS i By brukar 1/8 i Västgård (3/24)	där Öst
	1/4 Lars Nilsson	där Väst
	1/4 Nils Olsson	" Sy
	1/4 Nils Arvidsson	" Nol

1807	1/4 Bengt Månsson, hust, drä Sven * 77, Olof * 51 pigor Kattrina, Maria drä Olof * 79, hustr	8	6 fönst	~~där Öst~~
	1/4 Lars Nilsson, hust, son Nils * 83, dot Anna, pig Maria	5	5 "	" Väst
	~~utbruk 1/92 i Smedsby Nils OS, hust, son Bryngel * 87 måg Måns, hust, dott Margareta~~			
	1/4 Måns Nilsson, hust, drä Nils * 55, Olof * 75, pigor Karin, Karin	6	5 fönst	" Sy
	1/4 Nils Arvidsson, hust, son Nils * 80, Olof * 85, pigor Brita, Brita (piga Maria fr Fölsvik för 1806)	6	5 "	" Nol
	klock Lars OS, hust "f. d. hafwa af matlaget"	2	0 "	
	soldaten Bymans hustr 1 ko 1 får	1	0 "	

mtl 1810

där Väst
 1/4 Lars Nilsson, hust, son Nils * 83, drä Sven * 77, drä Olof * 74, hust, dott Anna,
 pigor Maria, Anna 9 5 fönst á 6 rst
 där Öst
 1/4 Bengt Månsson, hust, drä Sven * 88, Olof * 51, pigor Kattrina, Maria 6 6 " "
 där Sy
 1/4 Måns Nilsson, hust, drä Nils * 55, drä Olof * 75, pigor Karin, Karin 6 5 " "
 där No1
 1/4 Nils Arvidsson, hust, son Nils * 80, hust, Olof * 85, pigor Maria, Kerstin 7 5 " "
 klockaren Lars OS, hust 2
 soldat Bymans hustr, dott Maja * 91 1 ko, 1 får

1825

där Öst Olof Månsson 1/4
 " Väst Nils Larsson 1/4
 " Sy Jöns Larsson 1/4
 " No1 Nils Nilsson 1/4

1833

där Öst klockaren Olof Månsson 1/4
 " Väst Nils Larsson 1/4 äger o brukar 159 1/2 öre i Västgård
 " Sy Jöns Larsson 1/4
 " No1 Nils Nilsson 1/4

1847

där Öst u Lars Olsson = 1850 1/4 äger 119 öre i Västgård -47, men 116 1/2 öre -50
 " Väst Nils Persson = 1850 1/4 (br.brev nr 66)
 " Sy Nils Olsson = 1850 1/4 (d:o nr 65)
 " No1 gl Lars Olsson = 1850 1/4 (d:o nr 63) + br.brev nr 390

1852 1 mtl krono

u Lars Olsson där Öst har brännv.redskap om 18 pannors rynd, gl Lars Olsson där No1 bränner hos den förre
 Nils Olsson där Sy har brännv.redskap om 17 pannors rynd, Nils Persson där Väst bränner hos den förre

1855 1 mtl krono hemansränta

1 tunna 31 kappor råg	18: 19: 115/16	(18, 19, 11 5/16)
16 " korn	3: 30: —	
1 " 3 " havre	4: 15: 9 3/4	
2 lisp 15 marker snör	14: 12: 9	
penningar	22: 21: —	
Summa	63: 3: 6	

1 krono = 48 stek banko

Nils Månsson 1 By 1860

1 krono = 12 runstjycken

By- Saljvål "på Boställ" - By 1:1, år 1946 By 2:6, senare By 3:6, 1966 Soldattorp 1:1, sedan By 5:1

Knektboställena i socknen är i regel en god bit utanför de olika rotehållens huvudbebyggelse. De s k hemkallen hittas vanligen i byarnas utmarker, tjänstgörande soldat kan därmed samtidigt fungera som ängvaktare dvs bevakar sina rotebönders ägor mot intrång, skadegörelse m m. Ett boställe med dess jord och åbyggnader ägs aldrig av antagen soldat utan förblir rotens gemensamma egendom. Mellan vederbörande soldat och hans rotehallare upprättas och underskrivs skriftligt kontrakt, där parternas skyldigheter och rättigheter framgår. Placeringen av bostället med ägor utanför det egentliga byområdet tillämpas i By och även Västgård samt flertalet andra rotar av de 20, som finns i Ö:a Äntervik. Ofta söker man anlägga boställena i närheten av varandra. Därmed underlättas kommunikationen mellan soldaterna, när de ej befinner sej på övning i Trossnäs. Även gynnas ett raskt vidarebefordrande av utgivna militärorder. Rotarna Bys och Västgårds boställen ligger av bl a sagda skäl geografiskt i varandras grannskap, så är även fallet med rotarna Bissviken (nr 1) - Visteborg (nr 2) och Visterud (nr 3) liksom för Stavik (nr 19) - Svenserud (nr 20) och Rådom (nr 21), sista saggia i Surne socken, vilka tre t o m är belägna inom synhåll.

Hur ter sej stuga och annan bebyggelse på ett soldattorp för så där en 130 år sedan? Något autentiskt foto finns veterligen ej i behåll, men tack vare gynnsam omständighet har vi för rotehall nr 16, 1 mtl By, av Livkompaniet vid Kungl Wernlands regemente (I 22) möjlighet, att fortsatt få en tämligen god uppfattning om förhållandena. Källa är ett brandbrev (nr 481), som tre dåv arrendatorer i By låter teckna för sitt gemensamt ägda soldattorp år 1871 13/6. Fem olika hus upptas till försäkring, samtliga timrade.

- 1) Stuga i en våning om tre utrymmen (förmodl "gang", kök, kamare) med ovanliggande oinredd vind, utvärldigt brädfodrad men ej målad, hälften gammalt men i gott skick, yttertak av näver med ovanliggande torv mått i fot, längd 28, bredd 19, höjd till takås 14. Antalet fönsteröppningar anges ej, möjl ärdle tre.
Försäkringsvärde (F v) 400 rkr mt (r r)
  - 2) Loge med två lador (logen i mitten) ej brädfodrade, hälften gammalt men i gott skick, råghalmstak, mått i fot, L = 23, br = 15, h = 13 F v 100 r r
  - 3) Ladugård (fåhus) ej brädfodrad, allt gammalt och blott hälften i gott skick, råghalmstak, fr ca 1820-t
l = 16, br = 15, h = 13 fot F v (ovanliggande hörinne) 50 r r
  - 4) Foderbod, ej brädfodrad, ny och i gott skick, råghalmstak
l = 13, br = 15, h = 13 fot F v 30 r r
  - 5) Matbod (visthus), ej brädfodrad, ny och i gott skick, yttertak näver och torv
l = 14, br = 12, h = 10 fot F v (förmodl m endast ett nedre loft) 50 r r
- Summa förs.värde 630 r r

Stuga, låg och väderbiten, är orienterad i öst-väst med ingång (utan förstukvist) åt söder, antagligen åt ena gaveln och på södra långväggen (antagl den östra gaveln). I västra änden finns dagligrum (kök) med omfångarik spisugn i gråsten dvs öppen härd. Det är lågt i tak och trångbott, särskilt i kylslagen vintertid, när man söker hålla sej så nära "ommen" som möjligt. Framför stugan och ca 45 m sydväst om densamma står uthuslängan i norr-söder med åbyggnaderna 2), 3) och 4), vilka alla har samma bredd, taktäckning och höjd över mark. Åbyggnad 3) finns längst i söder. Matboden 5) står SV om stugan och ung 25 m från densamma. Ingång

till boden är antagligen åt norr.

Jordkällare och hemligus ontalas ej men bör ha funnits. Några soldaten tillhöriga lösören specificeras ej i brev nr 481, de har han att själv försäkra, om han så önskar. Olof By, en tidigare soldat (och skräddare) än nedanberörde Adolf By, låter dock teckna en dylik lösöreförsäkring 1864 22/2 (brev nr 323). Innehållet kan möjligen ha sitt intresse. Följande lösören ontalas: (stavning moderniserad)

Inbärgad gröda, spannmål, rotfrukter	280 ndr mt
Kreatur	130 " "
Husgeråd och andra förs.bara lösören	280 " "
Summa lösörevärde	640 " "

Tillåter man sej jämföra nysentitt lösörevärde med 1871-års äbygnadsförsäkring må konstateras, att sist-sagda antyder en möjlig underförsäkring av boställets byggnadsbestånd. Rotehållarna är antagligen ej de erliga högre försäkringspremie än nödvändigt i medvetande om, att hela det gamla indelningsverkets saga snart skulle vara all.

Ovan beskriven bebyggelse på Bybostället kommer efter 1871 att undergå åttn några nödvändiga reparationer, om och utbyggnader, såväl innan rotens siste indelte soldat tar bostället i besittning, som även under dennes 27-år långa, väl vittorade tjänstgöringstid. Emellertid är rotehållare i allmänhet ej särskilt villiga att bestå sin soldat kostsamt husunderhåll. Det gäller ej minst bönderna i By, där skolläraren och arrendatorn där Nol i By, Nils Melanoz, länge sitter i ekonomiska trångnål.

Den siste indelte soldaten för rotehåll nr 16 blir Adolf Ferdinand By, förut Pryklind, född 1869 26/1 i Kungsholms förs, Sthlm, antagen 1887 18/4, 18 år, längd 1,82 m, genomgår förber. korpralskola 1888, godkänd, korp.skola 1889, med bertin godkänd, skyttemärke 1890, vice korpral 1892 19/3, korpral 1895 7/12, distinktionskorpral i regementet 1902 25/9, svärdsmeralj 1906 21/1, kontantlön 200 kr jämte torp enl. K. B:s i Vämlands län resolution 1911 29/4, avsked 1914 9/9, avskedsvittor: Tjänat utmärkt väl. Efter sin avgång friköper Adolf By rotehållets boställe om 5,9430 ha, och avskrivningen fastställs lagligen 1921 4/5 under jordreg.nr By 1:1. Boställs-jorden avstyckas från By 1:4 (där Nol) och 1:5 (Söderby) resp By 2:4 och 2:5, dvs de återstående två egendomar om 2/3 mtl krono, som fortsatt tillhör prostens i Sinne tilldelningsom. Ö:a Änterviks 1/3 av By (där Sy) har på 1880-t sålts under skatte, för församlingens inköp av egendomen Herresta till kyrkoherdeboställe.

Adolf By är gift, hustrun från Ö:a Äntervik. De har följande kända barn:

Hugo By

Paul Fabian By * 1896 30/12 (föd.nr -6515, tid -651) og, skomak

Sofia Margareta (Greta) By * 1904 28/7 (" -6467, " -646) og, hushåll:ka

Syskonen Paul och Greta By äger på 1970-t hälften var av By 5:1, areal 5,9430 ha med totalt tax.värde 51.000 kr, varav byggn.v 42.000, skogsv 2.000, jordbr.v 2.000 och tomtv 5.000 kr postad FI 870, Säljv-n

Samtidigt äger Gretas son, målaren Karl Helmer By * 1934 28/7 (-6438) f d torpet "när Johan Eriksson" i Västgärds-Säljvål om 7 ha (4,7200 + 1,9389 + ?) under postad FI 873, Säljvålen.

Totalt tax.värde 33.000 kr, varav byggn.v 22.000, skogsv 3.000, jordbr.v 3.000 och tomtv 5.000 kr

By-Säljvål "på Myra" eller "Myrlöcka" (1800-t. ikon karta har namnet Myran)

Ett sedan länge utlagt arrendetorp tillkommet kring sekelskiftet 1700/1800 antagligen en bit in på det senare åkerområdet. Tillhörande uthus stod i rået mellan By-Säljvål och det i söder angränsande Västgärde-Säljvål. Stuga belägen ca 40 m norr om uthusen. Torpets inägor blev aldrig friköpta men var yttnässigt betydligt större än det obetydliga grannstället "ve Birj" beläget ca 80 m i NO.

I sällskap med hemäg Erik Nilinder gjordes ett besök vid det forna torpet den 5 aug 1965. Han berättade, att den siste bebyggaren "på Myra" var Gammel-By, dvs rotehållet Bys näst näst sist tjänstgörande soldat, Olof By. Ej utan stolthet titulerade han sej soldat även efter avskedet. Gammel-By var en dugande skräddare och fick motta många beställningar bl a från Surne socken. Vid denna tid fanns ju ej färdigsydda herrkläder att köpa. Han hade 24 kr i årlig krigspension efter sin avgång. Här skrivs kr men det borde rätteligen stå riksdaler rikenynt.

På 1890-t lät Olof By bebygga egendomen Vålby under N:ia Gunnerudstorp och flyttade dit. Torpet "Myra" revs i samband härmed. Vid besöket 1965 iakttogs en ruinhög efter stugans murstock, men i övrigt kunde ingen säker tomträng anträffas och mätas. Senare har anträffats ett brandbrev (nr 723) daterat 1879 7/1 och egerhändigt underskrivet av "Soldaten Olof By" - han titulerar sej så även i detta sammanhang - med värdefulla upplysningar ang torpets nu både försvunna och okända bebyggelse. Olof By låter vid sagda tillfälle brandförsäkra stugan "på Myra" jämte två uthus, alla timrade, dessutom lösören till ett belopp avsevärt högre än för åbyggnaderna. Förutom tre nedan nämnda åbyggnader torde torpet även ha haft jordkällare + hemlighus och verbot. Brevet nämner inget om dessa, de står antagligen oförsäkrade.

1) stuga i en våning, 2 utrymmen (om dagligstuga, kök, + kammare eller alt dagligstuga + "gang" dvs förstuga, är obekant) utvändigt helt brädfodrad och rikstruken, ^{ny} i gott skick, yttertak av spån ("stickor") längd 28 fot, bredd 20, höjd till takås 16 fot förs.värde (f v) 800 rdr mt (r r)
2) lögge med två lador, ej brädfodrade ell målade, nya, i gott skick, råghalmstak, l = 27 fot, br = 18, h till takås = 16 fot f v 300 r r
3) lagsgård (åhus), ej brädfodrad ell målad, ny, i gott skick, råghalmstak, l = 11 fot, br = 15, h till takås = 13 fot f v 100 r r
Summa åbyggnadsvärde 1.200 r r

Försäkrade lösören:

Inbärgad gröda, spannmål, rotfrukter	200 kr
kreatur	100 kr
åker med tillbehör, åker- och körredskap	—
husgeråd och andra förs.bara lösören	1.500 kr
"Protagna Tyger"	200 kr
Summa lösörevärde	2.000 kr

På brandbrev nr 723 enl ovan antecknas, att det skulle ingå i utbyte mot nr 323, dvs ett tidigare. Detta sistsagda har tyvärr ej kunnat anträffas men kan ha gällt en tidigare ägare till "på Myra".

By-Säljvål "på Bärj" (1880-t ekon karta har namet Berget utsatt)

Besökt i sällskap med hem.äg Enok Nölander den 5 aug 1965.

Ett sedan tidigt 1900-t utlagt arrendetorp (sådana även benämnda förpantningstrakt) på mark under gården Söderby, dvs By 1:5 i dåv kronhammarne By, storheman under prostgården Hasselbol i Sunne socken. Arrendet "på Bärj" torde ha bebyggts kring sekelskiftet 1700/1800, men marken blev aldrig lagligen avstämrad och friköpt. Stället beläget ung 80 m NO stugan på granntorpet "på Myra", även detta i By-Säljvål och utlagt sedan länge.

Enok berättar. Boningshuset på torpet "på Bärj" är i en våning och innehåller två utrymmen med ovanliggande oinredd vind. Den står i norr-söder med ingång i sistsagda gavel. Underliggande träbjälkar, som bär upp stugans innertak, ligger synliga. Tillhörande uthus - märkligt nog ej inritade på ekon karta från 1880-t - står i väderstrecken norr-söder ung 25 m norr om stugan. I rågång mellan Söderbys mark och gårdens Backakull under S:a Ås finns ca 15 m öster om boningshuset en timrad källa, ännu vid besöket öppen. Där lär enl Enok aldrig ha funnits något dricksvatten att hämta.

Här hålls på sin tid 1 - 3 kor, får, gris, häns ja t o m en häst. Det är nära nog ofattbart, hur man förmår vinterföda så många kreatur på ett vad gäller fodertillgång så klen torp som "på Bärj". De sista bebyggarna är Johan Friberg och hans hustru Anna Lysén, hon enl Enok antagligen född på torpet. I början av 1900-t flyttar makarna till det arealmässigt större Västgårds-bostället, som då står huslöst. Makarna låter omkring 1910 ta ner stuga jämte uthus "på Bärj" och uppför dem på sagda boställstomt. Därmed blir "på Bärj" utlagt. Hur förmår då Johan och Anna föda så många kreatur, som nyss är sagt? Enok visste berätta, att de har löfte bärga höskörden på Västgårdsbostället och Johan fungerar dessutom som gårdskarl på Söderby och får ta hem foder därifrån. Söderby arrenderas i 1900-t början av Oskar Nordqvist (fr N:a Ås) bosatt på Gylleby i Sunne. Johan drygar även ut höförrådet genom att ta en del foder på ställen i grannskapet, när så lägligt faller sej.

Västra änden av den forna inrigan "på Bärj" markeras av en ca 40 m lång, ringlande stennur, vittnande om gången tids odlamöda. Men fastän man under flera decennier brutit upp och bortburit mängder av stenburlingar ur marken, är denna alltjämt synbart stenbunden.

Efter besöket 1965 har anträffats ett intresseväckande brandbrev (nr 453) tecknat 1870 5/11 och dödlat i nov 1872, egenhändigt underskrivet av "Kajsa Bengts doter", vilken sålunda är skrivkunnig. Av allt att döma gäller försäkringen just detta arrendetorp i By, fastän namnet "på Bärj" ej står utsatt. Detta innehas sålunda år 1870 av änkan Kajsa Bengtsdotr, som är född 1806 9/1 i Ö Å-vik, änka sedan 1862 12/5 och död 1889. Hon är de sista levnadsåren fattighjon i orten. Hon begravs lörd den 19/1 1889 av kyrkoh Peter Wenne och är fattighjon på By och Högbergs rote, 83 år och några dagar gammal. Brevet kastar ytterligare ljus över torpets byggnadsbestånd.

Följande fyra, timrade åbyggnader försäkras, alla med yttertak av näver och torv, som antyder ålder. Dessutom finns säkerligen vedbod och hemlighus, dessa oförsäkrade.

- 1) stuga till hälften gammal, ej brädfodrad men till hälften målad, i gott skick, i en våning och två utrymmen (alt kök + kamare eller alt kök + förstuga längd 22 fot, bredd 16, höjd till takås 14 fot förs.värde (f v) oinredd vind med kånända utvändig trappa 150 ndr int (r r)

2) lada, omtalas således ej loge, antagl för förvaring av hö och möjl halm, till 1/4 gammal men i gott skick, l = 19 fot, br = 14, h till takås = 11 fot	f v	40 r r
3) fåhus (ladugård) betecknas ny, i gott skick (fåhus måste förnyas oftare än övriga åbyggnader) l = 12 fot, br = 8, h till takås = 6 fot	f v	10 r r
(kan ej ha funnits något ovanliggande hörarne i fåhuset)		
4) Jordkällare, med överbyggnad av trä och taktäckning näver + torv, ny, i gott skick, l = 12 fot, br = 8, h till takås = 6 fot	f v	10 r r
Summa åbyggnadsvärde		<u>210 r r</u>

Ant: Uppgiften om höjden 6 fot för byggnad 3) förvånar, borde ha varit större, särskilt om man jämför med 4), vars uppgivna höjd över mark förefaller rimlig.

Änken Kajsa låter dessutom samtidigt brandförsäkra lösören för totalt 250 rdr mt, dvs högre summa än för åbyggnadsbeståndet.

Försäkrade lösören:

Inbördad gröda, spannmål, rotfrukter (kålrötter, rovor, potatis m m)	50 r r
kreatur	20 r r
åker- och kttredskap	—
husgeråd och andra försäkringsbara lösören	<u>180 r r (!)</u>
Summa lösörevärde	250 r r